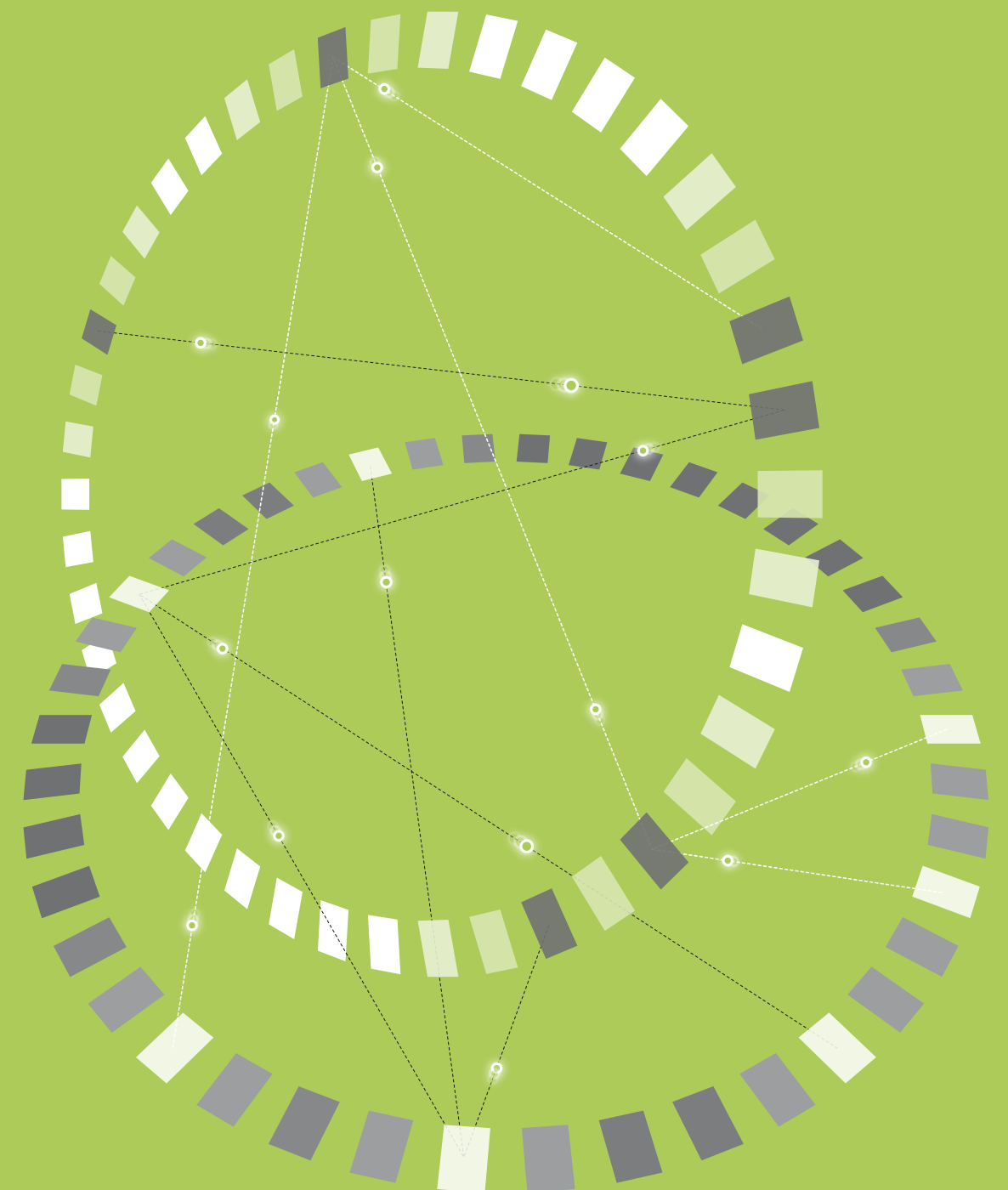

Het is de grote onbekende. We leven er allemaal van en het is de fundering van onze maatschappij: gemeengoed. Lucht, water, kennis, software, de sociale sfeer en zo veel andere dingen die ons dagelijks leven mogelijk maken en de economie doen draaien. Veel gemeengoed loopt echter gevaar en wordt de collectiviteit ontnomen, gecommmercialiseerd en op onomkeerbare wijze verwoest. Het zou moeten worden gekoesterd en ontwikkeld.

Wij moeten ons opnieuw bewust worden van de waarde van het gemeengoed. Zonder is er geen welzijn noch welvaart mogelijk. Gemeengoed heeft mensen nodig die bereid zijn het te verdedigen en zich verantwoordelijk voelen. Vele problemen van onze huidige maatschappij kunnen worden opgelost als we onze energie en creativiteit toespitsen op wat onze rijkdom maakt, op wat functioneert en wat mannen en vrouwen helpt hun potentieel te ontwikkelen.

Met dit rapport willen wij deze aspecten en een op gemeengoed gebaseerde productie door gelijken weer onder de aandacht brengen.

GEMEENGOED – DELEN BRENGT WELVAART

Silke Helfrich Rainer Kuhlen Wolfgang Sachs Christian Siefkes

INHOUD

VOORWOORD	3
ONDERWERP	4
INLEIDING	5
GEMEENGOED, COMMONS – WAT IS DAT?	6
DE INFRASTRUCTUUR VAN GEMEENGOED	11
HOE WERKEN GEMEENGOEDEREN?	13
EXCURS: DE TRAGEDIE VAN “DE TRAGEDIE VAN DE COMMONS”	16
EXCURS: IK EN DE ANDEREN	21
GEMEENGOED: WIENS EIGENDOM?	22
GEMEENGOED VERSTERKEN: IDEEËN, INITIATIEVEN, INSTITUTIES	30
PRINCIPIES VAN GEMEENSCHAPSPRODUCTIE DOOR GELIJKEN	41
TOT BESLUIT: EEN VISIE	44
LINKS	46
AUTEURS	48

VOORWOORD

Met de financieel-economische crisis verkeren zowel de markt als de staat (Europa inbegrepen) in een systeemcrisis. In deze omstandigheden is het belangrijker dan ooit om alternatieve vormen van samenwerking en beheer te ontwikkelen, en hierbij vormen de zogenaamde *commons* het meest belovende alternatief. Het is dan ook geen toeval dat Elinor Ostrom in 2009 de Nobelprijs voor Economie ontving voor haar werk over de commons. In haar werk toont ze duidelijk aan dat mensen in verschillende delen van de wereld op een heel effectieve wijze uiteenlopende zaken als *commons* beheren zoals natuurlijke grondstoffen, voedselsystemen of nieuwe vormen van samenwerking ontwikkelen (zoals *open source* software). Het is duidelijk dat de theorie van de *commons* en haar verdere ontwikkeling in de praktijk de groene politiek kan voeden en kan uitgroeien tot een evenwaardige beleidsoptie in de toekomst.

Het is de verdienste van de Heinrich Böll Stiftung dat zij reeds eind 2010 een groot internationaal congres over de commons organiseerde en in het kader hiervan deze publicatie realiseerde. Geheel in de geest van de *commons* wordt deze kennis nu ter beschikking gesteld van het Nederlandse taalgebied, zodat deze ook tot het gemeengoed in de Lage Landen kan doordringen.

Brussel, februari 2012

Dirk Holemans,
Coördinator Oikos

Dick Pels,
Directeur Bureau de Helling

«Een samenleving zonder gemeengoed
is als een hemel zonder zon»

Het onderwerp van dit rapport: gemeengoed, en de erkenning van de verborgen waarde ervan vindt steeds meer zijn weg naar politieke en publieke debatten. Met dit rapport willen wij meer licht werpen op de vele aspecten van de term 'gemeengoed' en beschrijven hoe het op verschillende manieren kan bijdragen tot vrijheid, sociale gelijkheid en democratische vernieuwing.

Door gemeengoed op te waarderen kunnen wij het overheersende en destructieve economische model op zijn kop zetten. Heel wat hedendaagse problemen zouden worden opgelost als we onze energie toespitsten op wat werkt en wij mensen helpen om hun potentieel te ontwikkelen.

In dit rapport worden talrijke voorbeelden aangehaald die een nieuwe kijk bieden op vraagstukken waarmee elke generatie wordt geconfronteerd. Een verandering in perspectief opent in vele gevallen een volledig nieuw gezichtsveld, vol met innoverende ideeën en oplossingen. De Heinrich Böll Stiftung voert al een aantal jaren onderzoek uit naar dit onderwerp. Dit rapport is het resultaat van de initiatieven en het werk van onze buitenlandse bureaus, maar kwam er pas echt dankzij de vruchtbare samenwerking van verschillende denkers in de interdisciplinaire politieke salon over gemeengoed: "Zeit für Allmende".

Ik bedank iedereen die heeft bijgedragen aan dit rapport en mijn speciale dank gaat uit naar Silke Helfrich voor haar bijzondere inzet en toewijding. Ik wens u veel leesplezier en hoop dat dit boekje voor iedereen een bron van inspiratie mag zijn.

Berlijn, december 2009

Barbara Unmüßig
Bestuurslid Heinrich Böll Stiftung

GEMEENGOED –
DELEN BRENGT WELVAART

Door Silke Helfrich,
Rainer Kuhlen, Wolfgang Sachs
en Christian Siefkes
Vertaling: Vanessa Van Boeckel

Gepubliceerd door
Heinrich Böll Stiftung
Oikos
Bureau de Helling

Bureau de Helling
WETENSCHAPPELIJK BUREAU GROENLINKS

oikos
STIFTUNG FÜR SOZIAL-ÖKOLOGISCHE VERÄNDERUNG

cc creative commons

BY SA

Design: blotto, Berlijn

Lettype "Lets Trace"
van James Kilfiger
<http://openfontlibrary.org>

ISBN 978–9–08172–971–0

Heinrich-Böll-Stiftung
Schumannstraße 8,
10117 Berlijn
Duitsland

T: +49 30 285 34 –0
E: info@boell.de

www.boell.de

Oikos vzw
Sergeant De Bruynestraat 78–82
1070 Brussel
België
T: +32 476 79 99 90
E: info@oikos.be

www.oikos.be

Bureau de Helling
Wetenschappelijk Bureau
Groenlinks
Oudegracht 312
3511 PK Utrecht
Nederland

T: +31 35–239 99 35
E: bureaudehelling@groenlinks.nl

www.bureaudehelling.nl

“Et quidem naturali jure communia sunt omnium haec: aer et aqua profluens et mare et per hoc litora maris.”

“Krachtens de natuurwetten zijn de lucht, het water, de zee en bijgevolg ook de kust in feite van iedereen.”
JUSTIANIUS (535 n. Chr.)

Waar in oudere tradities naar werd verwezen als *res communes* – gemeenschappelijke goederen – is nu naar de achtergrond geschoven en zelfs in de vergetelheid geraakt door toedoen van de markt, de staat en hun doctrines over *res privatae* en *res publicae*. Gemeenschappelijke goederen worden beschouwd als *res nullius* of “goederen die van niemand zijn”. Water en lucht zijn goede voorbeelden van gemeengoederen die het droevige lot ondergaan van dingen die niemands bezit zijn en waar niemand om geeft. De rampzalige gevolgen hiervan zijn voor iedereen duidelijk merkbaar.

Res communes, “gemeengoed” in het Nederlands of “commons” in het Engels, zijn echter niet “eigendom van niemand”. Ze behoren ons allemaal toe en mogen niet zomaar voor elk doel worden gebruikt, en al zeker niet worden vernietigd. Ieder van ons moet het recht erop opeisen. Gemeengoed voedt ons, maakt het mogelijk te communiceren met elkaar, vrij te bewegen, het inspireert ons, bindt ons aan bepaalde plaatsen en – niet onbelangrijk – dient als stortplaats voor ons afval.

Ons collectief recht op gemeengoed geeft een nieuwe dimensie aan het klassieke concept van eigendom, dat eerst en vooral wordt geassocieerd met individuele rechten. Het werpt ook een aantal provocatieve vragen op:

- Wat zijn de gevolgen als we de grond beschouwen als gemeengoed?
- Wat gebeurt er met openbare plaatsen als ze niet langer willekeurig kunnen worden geprivatiseerd door reclame, lawaai, auto’s en parkeerplaatsen?
- Wat als kennis en culturele eigendommen vanzelfsprekend gratis kunnen worden gebruikt en het commerciële gebruik ervan de uitzondering op de regel is?
- Welke regels en instituties kunnen ons het best helpen om gemeengoed te beheren?

In dit rapport worden deze vragen niet op theoretisch vlak onderzocht, noch wordt gekeken naar de praktische, politieke, sociale en economische gevolgen. Wij wilden vooral ontdekken wat het potentieel van gemeengoed is, als we er op een verstandige en duurzame manier mee omgaan, waarom het in zijn bestaan wordt bedreigd en hoe we kunnen verhinderen dat het verloren gaat. Zo geven we de lezer inzicht in onze ideeën en bevindingen.

Niet elk gemeengoed is identiek en bijgevolg zijn ook de regels die nodig zijn om gemeengoed te behoeden voor persoonlijke toe-eigening of verwoesting verschillend. Elinor Ostrom, de gemeengoedtheoretica, won in 2009 de Nobelprijs voor de Economie, wat wereldwijd de aandacht op deze problemen vestigde. De theoretische aanpak van de jurist Yochai Benkler leidde tot het inspirerende idee van een “op gemeengoed gebaseerde productie door gelijken”, of een *commons-based peer production*.

Het gemeengoed moet worden versterkt zodat het een aparte entiteit wordt als aanvulling op de markt en de staat. Om dit te bereiken, moet elk van ons zijn verantwoordelijkheid nemen als mede-eigenaar van “ons gemeengoed”, wat niet alleen zal leiden tot een uitbreiding van onze vrijheden, maar ook tot meer inspraak in de beslissingen die ons allen aangaan. Naast staatshulp en overheidsregulering heeft gemeengoed de inzet van mensen nodig om te functioneren. De rijkdom die uit gemeengoed voortkomt, moet eerlijk worden verdeeld over alle levenssferen.

De auteurs van dit rapport zijn velen dankbaar voor hun solidaire steun, hun kritisch oordeel en hun creatieve bijdrage. Wij danken in het bijzonder Christiane Grefe, Jill Scherneck, Oliver Willing en Toni Schilling.

Silke Helfrich, Rainer Kuhlen, Wolfgang Sachs, Christian Siefkes

Gemeengoed is een goed bewaard geheim van onze welvaart. Ieder van ons komt het overal en dagelijks tegen. Ieder van ons gebruikt gemeengoed voor economische activiteiten, in het gezinsleven, in de politiek en voor ontspanning. Grotendeels onzichtbaar, is het een vanzelfsprekende vooronderstelling van het sociale en economische leven. Er gaat meer aandacht naar de twee jongere broertjes van het gemeengoed, namelijk private goederen, zoals die van fabriekshallen naar winkelcentra reizen en in de wereld van de consument terecht komen, en publieke goederen die wereldwijd door burgemeesters en regeringsleiders worden gepland en opengesteld. De economie focust vooral op privégoederen en de ups en downs van winstbejag en kapitaalvererving. Deze obsessie laat weinig ruimte en aandacht over voor de intrinsieke behoeften van gemeengoed. Daarnaast is er alleen belangstelling voor de eb en vloed in de schatkist van de staat, waaruit de publieke goederen worden betaald. Gemeengoed, hoe onontbeerlijk ook, leidt een schaduwbestaan.

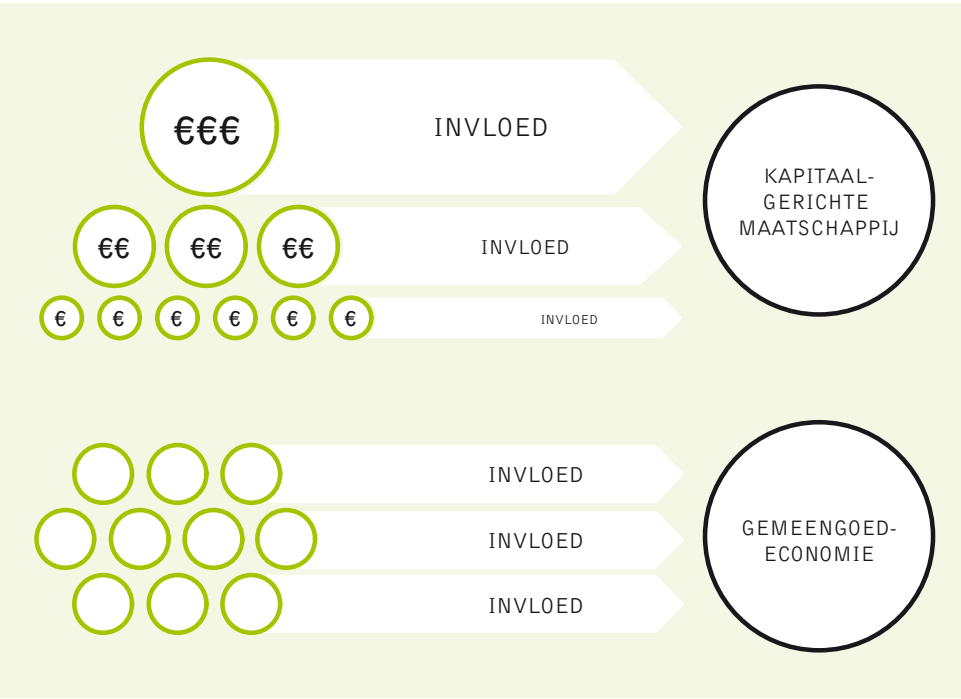
**De industrie heeft gemeengoed nodig om te kunnen produceren.
Ieder van ons heeft het nodig om te leven en zelfs te overleven.**

In oktober 2009 kreeg Professor Elinor Ostrom de Nobelprijs voor Economie voor haar levenslange pionierswerk over de beste manier om gemeengoed te beheren. Met verschillende generaties studenten en onderzoekers bestudeerde “Lin” Ostrom systematisch natuurlijke rijkdommen over de hele wereld. Haar doelstelling was om mensen te leren hoe ze collectief gebruikte goederen het best konden beheren opdat deze in al hun behoeften konden voorzien, maar ook in die van toekomstige generaties. Als een van de weinigen heeft Ostrom de innovatie, communicatie en coördinatie gedocumenteerd waarmee mensen problemen oplossen die een rechtstreekse invloed hebben op hun leven, *als* ze daar de vrijheid toe krijgen.

Ostroms Nobelprijs is een eerbetoon aan haar levenswerk. Het heeft gemeengoed weer onder de aandacht gebracht en dat is uitstekend nieuws. Er is echter nog een andere reden waarom gemeengoed aan een opmars bezig is: de economische crisis die de wereld op haar grondvesten heeft doen schudden.

Het principe van een economie gebaseerd op gemeengoed is: iedereen is gelijk en heeft het recht om deel te nemen aan het beheer van de rijkdommen.

**Het principe van een kapitaalgerichte maatschappij: alles draait om geld.
Hoe meer geld, des te meer invloed.**

Elinor Ostrom is hoogleraar politieke wetenschappen aan de Indiana University in Bloomington. In 2009 werd ze de eerste vrouwelijke winnaar van de Nobelprijs voor de Economie. Ostrom doet onder andere onderzoek naar water-voorraden, visserij, houtkap, het gebruik van weilanden en jachtgebieden. Als interdisciplinair onderzoekster werkt Ostrom op het raakvlak van sociologie en economie en levert ze een belangrijke bijdrage aan beide disciplines. Haar bekendste werk is *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*.

FOTO: OLIVIER MORIN, AFP/GETTY IMAGES

GEMEENGOED, COMMONS – WAT IS DAT?

“Carnival Cruise”
FOTO: UTILISATEUR FLICKR
JOSHBOUSEL

DE ALLEGORIE VAN DE LIGSTOELEN

Een cruiseschip vaart van haven naar haven. Op het dek staan ligstoelen. Er zijn driemaal minder ligstoelen dan passagiers aan boord. Tijdens de eerste dagen van de reis worden de stoelen steeds door andere personen bezet. Zodra iemand opstaat wordt de stoel als vrij beschouwd. Niemand aanvaardt dat je een zakdoek of een ander voorwerp op een ligstoel neerlegt om deze bezet te houden. Dit is een goede regeling om het beperkte aantal ligstoelen te verdelen.

Zodra het cruiseschip de volgende haven verlaat en veel nieuwe passagiers aan boord zijn gekomen, houdt deze regeling niet meer stand. De nieuwkomers, die elkaar allemaal kennen, vertonen een ander soort gedrag. Ze eigenen zich de ligstoelen toe en leggen er exclusief en constant beslag op. Het merendeel van de andere passagiers krijgt nooit meer een ligstoel te pakken. Er heerst een tekort, er breekt een strijd uit en de meeste gasten voelen zich minder op hun gemak aan boord dan voordien.

Door Heinrich Popitz, *Phänomene der Macht*, Tübingen 1986

Dit verhaal illustreert het verlies van gemeengoed door machtsmisbruik. Eerst waren de stoelen beschikbaar, hoewel het aanbod beperkt was en de vraag ernaar groot. Daarom volgden de passagiers oorspronkelijk de stelregel van vrij maar kort gebruik. Zodra een groep besliste om de ligstoelen te monopoliseren en het exclusief gebruiksrecht opeiste, werd dit stukje gedeeld bezit niet langer als zodanig erkend en volgde er een strijd. Hier zien we dat een groep de macht grijpt en degenen die worden uitgesloten tenslotte geen enkele regel meer erkennen. In een dergelijke situatie maakt het geen verschil of de ligstoelen worden toegeëigend doordat iemand zijn wil door-drijft, de scheepvaartmaatschappij betaalt of orders volgt van de kapitein. Voor de meeste passagiers is de cruise vanaf dat moment minder aangenaam en zelfs minder comfortabel.

Deze allegorie kan op vele domeinen worden toegepast: onderwijs, water, land, de atmosfeer. Het lage aantal ligstoelen maakt voor iedereen in feite een einde aan het aangenaam reizen – terwijl delen met anderen reizen over het algemeen een leukere ervaring maakt. Terwijl het gebruik van deze goederen toch een eerlijk en duurzaam recht is. Zo lijdt de kwaliteit van ons leven er ook onder als collectieve goederen ons zonder overleg of onderhandeling worden ontnomen, terwijl het gebruik ervan toch een eerlijk en duurzaam recht is. Zulke onderhan delingsprocessen kunnen complex en conflictueus zijn, maar zolang de doelstelling samenwerking is, kunnen ze leiden tot aanvaardbare oplossingen op lange termijn.

GEMEENGOED – WAT IS DAT?

Hulpbronnen die collectief kunnen worden gebruikt vormen de ruggengraat van een functionerende maatschappij. In die zin vormen gedeelde goederen de infrastructuur, het erfgoed, de identiteit en de cultuur van een gemeenschap of natie.

In de [natuur](#) is elk van ons is afhankelijk van water, bossen, de bodem, visgronden, soortendiversiteit, landschappen, de lucht en de atmosfeer, met alle daarmee verbonden levensprocessen. Ieder van ons heeft het basisrecht op de gaven van de natuur, hun behoud en rechtvaardig gebruik, ook al zijn ze particulier eigendom.

In de [sociale sfeer](#) is het opbouwen van een sociaal leven onmogelijk zonder stadspleinen, parken, openbare tuinen, vrije avonden, zondagen en vakanties, maar ook zonder *carpooling*, *internetcommunities*, sport en vrijetijdsuitjes. Dankzij die tijd en ruimte zijn spontane en informele ontmoetingen mogelijk. In vele opzichten kan het sociale gemeengoed in stand worden gehouden door de gemeenschappen en de initiatieven van de burgers zelf. Het gemeengoed kan echter ook publieke bescherming nodig hebben om veiligheid en zekerheid te waarborgen. Een innovatieve aanpak buiten de markt en de staat om is noodzakelijk om complexe diensten als gezondheidszorg, politieke deelname en een stabiel financieel systeem voor iedereen te garanderen.

In de [culturele sfeer](#) is het duidelijk dat taal, geheugen, gebruiken en kennis onmisbaar zijn voor elke menselijke gemeenschap. Net zoals we het natuurlijk gemeengoed nodig hebben om te overleven, vereisen onze creatieve activiteiten ook een cultureel gemeengoed, om ons te kunnen uitdrukken, te delen, samen te werken en dingen opnieuw uit te vinden. Wij putten uit de verhalen, de muziek en de beelden van vorige generaties om een nieuwe cultuur te creëren en geven onze artistieke stijlen, technieken en tradities door aan de volgende. Zo moeten we ook zorgen dat de creatieve uitingen van onze tijd volledig vrij toegankelijk zijn voor de toekomstige generaties.

In de [digitale sfeer](#) blijkt dat productie en ruil des te beter functioneren naarmate de toegang tot digitale voorwerpen en databanken minder wordt belemmerd. Voor de navigatie in de virtuele wereld en een creatieve culturele ontwikkeling is het noodzakelijk dat softwarecodes en de rijkdom aan online teksten, audiomateriaal, beelden en films beschikbaar zijn voor anderen, zonder al te zeer door auteursrechten te worden beperkt.

PLAZA IN PLAATS VAN SHOPPING MALL

De centraal gelegen Plaza Hidalgo Coyoacán in Mexico City bruist van het leven. De cafés zitten vol en zowel toeristen als de plaatselijke bevolking laten zich verleiden door de geuren, kleuren en geluiden van de Plaza. Iedereen kan in het park tot rust komen en alle drukte rondom gadeslaan in de schaduw van een boom. Mensen komen graag naar dit plein en blijven er steeds terugkomen.

Zulke *plazas* maken deel uit van de charme van vele Latijns-Amerikaanse steden. Ze dragen echter dezelfde naam als andere *plazas*: verwaarloosde openbare plaatsen en megalomane winkelcentra. In de hoofdstad van El Salvador bijvoorbeeld worden

“They paved paradise/And put up a parking lot”
JONI MITCHELL, 1970

winkelcentra beschouwd als de enige ‘veilige uitstapjes’. Ouders zijn geruster wanneer ze weten dat hun kinderen daar zitten en niet in het vervallen stadscentrum. Maar in die ‘winkelcentra’ wordt er gepatrouilleerd door privébewakers en niet door de politie. Mensen doen hier afstand van hun burgerrechten en worden klanten, onderworpen aan private regelgeving.

Het centrum van San Salvador heeft nog steeds een aantal pleinen waar je kunt rondsleren, en het stadsbestuur heeft een programma bedacht om ze te verfraaien met bankjes en telefoonhokjes. Maar zodra de verkopers en handelaars naar huis zijn, komt het publieke leven tot stilstand. Op zachte avonden, die in San Salvador vroeg vallen, blijven de openbare pleinen levenloos. Mensen blijven er zelden hangen en komen nog minder vaak terug.

In 2006 werd een representatief onderzoek uitgevoerd door FLACSO, het onderzoeksinstituut voor sociale wetenschappen. Er werd aan de respondenten gevraagd of het stadscentrum van San Salvador voor hen een historisch-culturele waarde had. 90 % antwoordde: “Ja”. Ongeveer 80 % bevestigde zelfs: “Ja, het is ons plein. Het behoort toe aan de bewoners van San Salvador.” Maar op de vraag of ze wel eens in het stadscentrum afspraken, antwoordde ongeveer 60 %: “Zelden, en dan enkel als ik toevallig die richting uit moet.” Meer dan 70 % zou oude gebouwen graag vervangen zien door parkeerplaatsen.

Het stadscentrum van San Salvador is een duidelijk voorbeeld hoe inwoners de band met hun stad hebben verloren. Deze banden zijn verzwakt door sociale verwaarlozing, de belangen van privé-projectontwikkelaars en de krappe budgetten van de plaatselijke autoriteiten.

Een leeg plein in Berlin-Mitte
FOTO: FLICKR-GEbruiker
TEORUIZ

Zelfs in hartje Berlijn worden parken gesloten en wegen heraangelegd om meer plaats te maken voor ‘consumptieplaatsen’. Wie heeft de stadsbewoners aan wie deze wegen en pleinen toebehoren om hun mening gevraagd?

Stedelijk gemeengoed bestaat uit plaatsen die bruisen van leven en waar de kenmerkende smaken en talenten van de lokale bevolking kunnen floreren. Zo zijn de bekende buurten van Berlijn gevormd door de bewoners zelf die klaarstaan om hun buurt te beschermen tegen inmenging van buitenaf. De herontdekking van openbare plaatsen als gemeengoed kan steden weer leefbaar maken.

DE GESCHIEDENIS VAN HET CONCEPT GEMEENGOED

Afhankelijk van hoe je het definieert, bestaat het idee van gemeengoed al duizenden jaren. Omdat het grotendeels is weggevaagd in het publieke bewustzijn, is het leerzaam om eraan te herinneren dat de Codex Justinianum in de Laat-Romeinse tijd, ongeveer 1500 jaren geleden, veel complexere vormen van eigendom erkende dan wij vandaag kennen. De Codex maakte een onderscheid tussen vier soorten eigendom:

- ◆ *Res nullius*: de goederen die niemands eigendom waren en bijgevolg door iedereen vrij konden worden gebruikt
- ◆ *Res privatae*: het privé-eigendom van personen of families
- ◆ *Res publicae*: alle goederen die door de staat waren gecreëerd voor openbaar gebruik, zoals wegen en openbare gebouwen

De vierde categorie houdt verband met ons onderwerp, het gemeengoed:

- ◆ *Res communes*: de natuurlijke rijkdommen zoals de lucht, rivieren en de zee, die het gemeenschappelijke eigendom waren van iedereen.

De drie rivieren die samen-vloeien tot de stroom van het gemeengoed.
Grafische voorstelling naar PETER BARNES, Capitalism 3.0

Deze indeling helpt ons ook vandaag nog om verschillende vormen van mogelijke eigendomssystemen in onze samenleving te onderscheiden. Maar gemeengoed is niet enkel een kwestie van eigendom, maar ook van sociale regels en tradities. De Romeinse eigendomsvormen moeten uiteraard worden aangepast aan de hedendaagse realiteit. *Res communes krijgen bijvoorbeeld een ruimere interpretatie, waar ook het gemeenschappelijke culturele erfgoed en de gezamenlijke uitvindingen in de digitale wereld deel van uitmaken.*

GOED OM TE WETEN

Het is belangrijk te begrijpen dat gemeengoed en ‘publiek goed’ niet hetzelfde zijn. Ze delen wel een aantal eigenschappen, waardoor de twee vaak met elkaar worden verward. Zo kan het bij zowel gemeengoed als publiek goed soms lastig zijn iemand van het gebruik ervan uit te sluiten. We profiteren allemaal van fotosynthese en we gebruiken allemaal Wikipedia of rekenkundige algoritmes.

Gemeengoed en de klassieke economische goederencategorieën vertonen echter ook belangrijke verschillen. Zo wordt het meeste gemeengoed geërfd: het zijn geschenken van de natuur en werden als zodanig gekoesterd, of het werd geproduceerd en doorgegeven door personen en groepen die niet altijd duidelijk identificeerbaar zijn. Het kan gaan om lange (culturele tradities, cultuurlandschappen, talen) of heel korte historische processen (Wikipedia, gratis software).

Gemeengoed ontstaat ook wanneer individuen samen iets creëren en dit vervolgens tot gemeengoed verklaren. In dat geval zijn er geen politici of overheidsorganen bij betrokken. Voorbeelden hiervan zijn de *markuptaal* voor webpagina’s, HTML, het internetprotocol http en werken die onder een vrije licentie worden uitgebracht.

Publieke goederen daarentegen worden meestal geproduceerd door overheidsorganen. Het aanleggen van wegen, het bouwen van vuurtorens en financieren van de openbare veiligheid zijn hier voorbeelden van. De focus van publieke goederen zijn de civiele infrastructuur en de diensten die noodzakelijk zijn voor de gemeenschap.

Publieke goederen vereisen dat de staat een dominante rol speelt. Voor gemeengoed is vooral de inzet van mondige en betrokken burgers noodzakelijk.

Leven in een op gemeengoed gebaseerde cultuur betekent: het leven in eigen handen nemen.

Gemeengoed, of de daarmee verbonden rechten, is uiteraard vaak afhankelijk van de staat voor bescherming. Het behoud en de ontwikkeling van gemeengoed op wereldschaal – de atmosfeer, de oceanen, de ruimte – is amper mogelijk zonder intergouvernementele akkoorden.

Als de zee en het luchtruim werden verdeeld zoals land, zou elke staat er op een of andere manier voor moeten zorgen dat het een aantal onderling verbonden ‘waterwegen’ had, opdat de eigen schepen vrij zouden kunnen varen. Enkel welvarende landen zouden dit kunnen klaarspelen. Alle andere zouden tol moeten betalen op ‘vreemde’ waterwegen of toestemming moeten vragen om zich te verplaatsen. Visserij zouden slechts dat deeltje van de zee kunnen bevaren die ze zouden bezitten of huren. Duikers en andere watersporters zouden alleen worden toegelaten in de gebieden die speciaal daarvoor bestemd zouden zijn.

De zee is gemeengoed. Ieder heeft het recht om over zee te reizen. Mobiliteit zou ondenkbaar zijn zonder gemeengoed.

De meeste staten eigenaren zich het exclusieve gebruiksrecht op brede stroken zee voor hun kust toe voor economisch gebruik, maar schepen mogen overal ongehinderd varen mits ze geen oorlogsdoeleinden hebben. Tot dusver werd de volle zee dus nog niet in afzonderlijke stukken verdeeld.

Hetzelfde geldt voor het luchtruim. In 1954 spande een Canadees een rechtszaak aan omdat vliegtuigen over zijn perceel grond vlogen. Zijn argument was dat als je eigenaar was van een stuk grond, dat ook inhield dat je eigenaar was van de aarde eronder, tot in de kern van onze planeet, en van de lucht erboven, oneindig ver omhoog in de ruimte. Vliegtuigen die ‘zijn’ luchtruim wilden binnendringen moesten hem daarom eerst om toestemming vragen. Gelukkig oordeelde de rechter dat de lucht en de ruimte niemands eigendom konden zijn, maar de gemeenschappelijke erfenis van de mensheid waren. Zij zijn gemeengoed of in juridische termen: *res omnium communis*.

Aanbevolen literatuur: Silke Helfrich, Heinrich-Böll-Stiftung (ed.), *Wem gehört die Welt? Zur Wiederentdeckung der Gemeingüter*, 2e editie, München, 2009

“Oceaan en rif”
PHOTO: FLICKR-GEBRUIKER
ALIWEST44

DE INFRASTRUCTUUR VAN GEMEENGOED

Het gemeengoed bestaat uit drie basiselementen: de bouwstenen, de mensen en de normen en regelgeving die alle elementen samenbrengen.

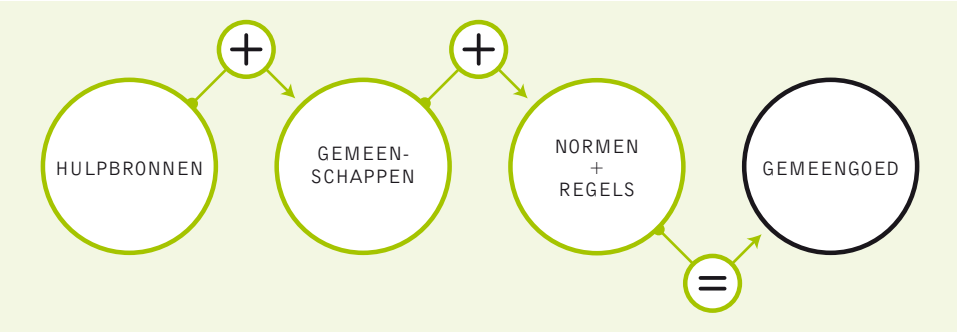

De eerste bouwsteen is materieel. Dit zijn de hulpbronnen zelf. Het kunnen fysieke hulpbronnen zijn zoals water, grond en de atmosfeer, of immateriële zoals genetische informatie, softwarecodes, algoritmen en culturele technieken, of zelfs de tijd waarover we beschikken. Dit zijn allemaal goederen uit een gemeenschappelijk fonds. We hebben allemaal het natuurlijke recht om ze te gebruiken.

“There is no commons without commoning.”
 (“ Er is geen gemeengoed zonder gemeenschappelijk te handelen.”)
PETER LINEBAUGH

De tweede bouwsteen is sociaal. Deze verwijst naar de mensen die deze hulpbronnen gebruiken. Het idee van gemeengoed is ondenkbaar als er geen verband wordt gelegd met de mensen die samen hulpbronnen beheren in een bepaald sociaal milieu. Kennis kan door mensen worden aangewend om een diagnose te stellen of een remedie te vinden en culturele technieken kunnen worden gebruikt om iets nieuws te creëren. Hulpbronnen worden omgezet in gemeengoed door mensen die ze collectief gebruiken.

De derde bouwsteen is regulerend. Deze omvat de normen en regels die het beheer van het gemeengoed sturen. Wel zijn er grote verschillen: het gebruik van bytes en informatie reguleren is iets heel anders dan het beheer van natuurlijke hulpbronnen zoals water en bossen. Wat gemeengoederen wel gemeenschappelijk hebben is dat elke groep gebruikers zelf beslist hoe de hulpbronnen worden beheerd. Dit heeft enkel kans van slagen als een groep mensen collectief uitwerkt hoe dit concreet moet gebeuren. Het ingewikkelde sociale proces hierachter heet ‘commoning’ – een term die de historicus Peter Linebaugh uit de Middeleeuwen heeft overgenomen. Hij gebruikt ‘commons’ als werkwoord, niet als zelfstandig naamwoord. Uit dit ‘commoning’ komen regels en normen voort waarover wordt onderhandeld in vaak conflictueuze processen.

Geparkeerde auto's in het winterse Boston
FOTO: FLICKR-GEBRUIKER ANDWAT

In sommige wijken van de stad Boston in de VS vindt na de eerste sneeuwval een winterritueel plaats. Mensen maken een deel van de straat sneeuwvrij en plaatsen er dan dozen, vuilbakken of oude stoelen op om die open plaats af te bakenen als 'hun' parkeerplek tot de sneeuw smelt. Volgens Elinor Ostrom is dat een vorm van gemeengoed. Waarom? In die wijken bestaat consensus dat wie een parkeerplek sneeuwvrij maakt, daar tijdelijk ook het 'gebruiksrecht' van heeft. Net als in het geval van de ligstoelen op het cruiseschip is er een eenvoudige oplossing om met beperkte middelen om te gaan: tijdelijke gebruiksrechten in plaats van onbeperkte permanente rechten. Soms komt men echter pas na een lange strijd tot deze eenvoudige oplossingen.

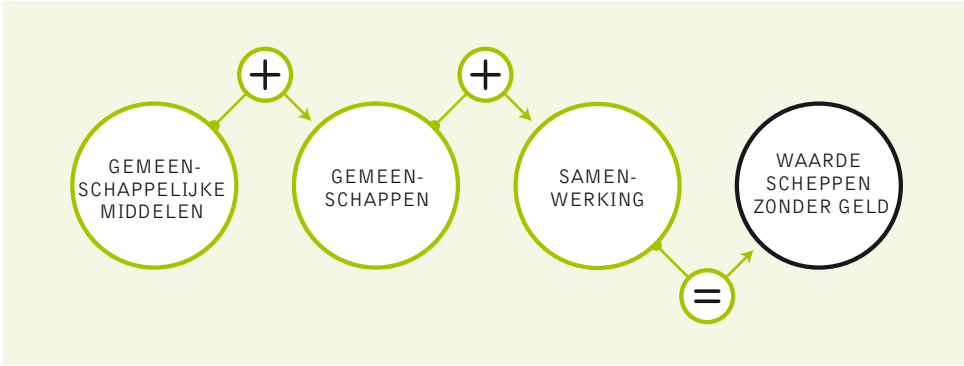
HOE WERKEN GEMEENGOEDEREN?

GEMEENGOED VERBETERT DE LEVENSKWALITEIT

Gemeengoed is een bron van waarde en waardering buiten de markt of als een complement van marktwarde. Mensen hebben er op meer dan één manier baat bij dat ze gemeengoed kunnen gebruiken bovenop de diensten die de markt en de staat bieden. Deze voordelen zijn duidelijk waar collectief gebruikte middelen als weilanden, water, meren, bossen, velden en graan de basismiddelen van het bestaan vormen, zoals in talrijke dorpen in groeilanden in het Zuiden. De gemeenschappelijke rechten verzekeren gratis toegang tot essentiële middelen, waarvoor met samenwerking en solidariteit wordt betaald. Zodra de producten hiervan, bijvoorbeeld voedsel voor mens en dier, bouw materiaal, geneesmiddelen, verwarming en andere grondstoffen, enkel verkrijgbaar zijn als marktproducten die te koop zijn voor geld, zullen velen het zonder moeten stellen.

Gemeengoed maakt het voor de armen mogelijk om de eindjes aan elkaar te knopen.
Het maakt het verschil tussen een armoedig en een waardig bestaan.

De situatie is vergelijkbaar in steden. Ook daar kan gemeengoed een 'gratis' voordeel opleveren waar anders voor betaald moet worden. Zo zijn er speeltuinen, pleinen en parken die dienen voor ontspanning, sociale interactie en zelfontplooiing. Elk individu heeft recht op deze voorzieningen en wij moeten de politici er steeds aan herinneren dat we niet van deze rechten mogen worden beroofd. Ze moeten collectief verdedigd worden tegen privé-toe-eigening en vercommercialisering. Al te vaak – en dat is de echte "tragedie van de commons" (zie p. 16) – wordt de ware rol van gemeengoed pas duidelijk als het wordt bedreigd. Zo maakt de bevolkingsdichtheid in de stad een intensieve sociale samenwerking mogelijk, een vorm van rijkdom die vaak niet wordt opgemerkt, tot ze er niet meer is. Korte afstanden maken het mogelijk te besparen door te voet boodschappen te doen of de kinderen naar school te sturen, zonder dat er een transportmiddel voor nodig is. Fysieke nabijheid is ook een stimulans voor netwerken en samenwerking, zoals bij zelfstandige crèches, burenhulp en collectief tuinieren. Voor elk van deze gevallen geldt onderstaand schema:

"Jij en jouw familie zijn rijker dan jullie denken, want jullie hebben een aandeel in het gemeengoed."
HARRIET BARLOW, ON THE COMMONS

GEMEENGOED BEVORDERT MEEDOEN

“Gemeenschapstuinen hebben voor 50 % met tuinieren te maken en voor 100 % met lokale politieke organisatie”, zegt Karl Linn, animator van de bloeiende Noord-Amerikaanse beweging *Community Garden*. Zelfs in Duitsland zijn collectieve tuinen weer in opmars. Er bestaan nu 100 “interculturele tuinen” in 55 steden en er zijn er nog eens 50 in aanleg. In de meeste gevallen gaat het om burgers die samen braakliggende grond gaan gebruiken om hun eigen voedsel te produceren en om de sociale integratie van immigranten, zowel mannen als vrouwen, te bevorderen. Door samen te wieden en te spitten krijgen ze letterlijk nieuwe grond onder hun voeten. Interculturele tuinen zijn de plek bij uitstek voor burenhulp en culturele uitwisseling. De aanwezigen delen tijd en ruimte, wisselen informatie uit en bemiddelen in geval van conflict. Ze produceren zelf voedsel, buiten de strakke hiërarchische structuur van bedrijven of regeringen.

Buurttuinen, kleine tuinen, kruidtuinen en ‘guerrilla’-tuinen: overal is de wil aanwezig om de stad groener te maken. Zo ontstaan stedelijke oases die de innovatie ten goede komen. In Sahlkamp bijvoorbeeld, een hoogbouwwijk in Hannover gekenmerkt door werkloosheid, jongerengeweld en drugsmisbruik, leven een paar honderden gezinnen afkomstig uit verschillende landen. Volwassenen zijn vaak geïsoleerd en nemen amper deel aan het sociale leven buiten hun etnisch netwerk. In de laatste jaren werden de daken van ondergrondse garages in Sahlkamp echter omgebouwd tot kleine idyllische tuinen.

De gemeenschaps-tuin van Baltic Street, Brooklyn, NY
FOTO: FLICKR-GEBRUIKER FLATBUSH GARDNER

Stadstuinen vormen een belangrijk element in de evolutie van steden. Tuin- en landbouwbedrijven in stadscentra worden niet langer beschouwd als ‘overblijfsels’ van pre-industriële tijden, maar als de bouwstenen van de stadsplanning van morgen.

“Ze tonen op kleine schaal wat in de toekomst op grote schaal vereist is voor een hoge levensstandaard: duurzame levensstijlen en nieuwe modellen van welvaart” schrijft de stichting Interkultur, het nationaal coördinatieagentschap van het netwerk Intercultural Gardens.

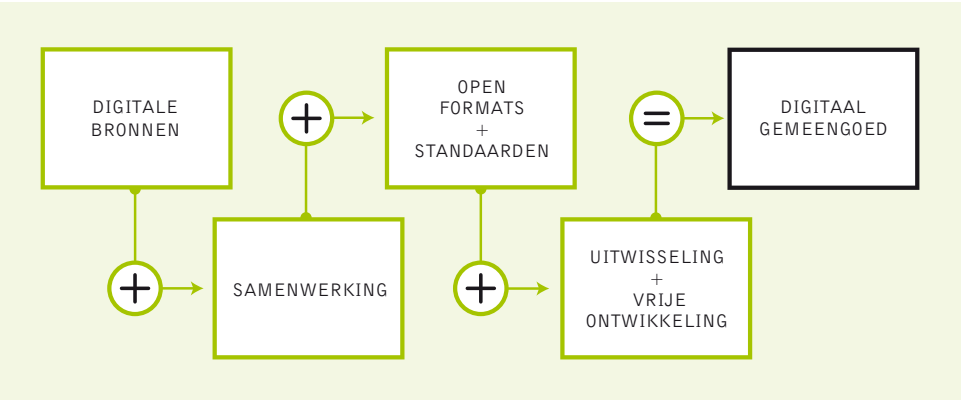
Stadstuinen zijn een vorm van leven en stadsontwikkeling die het steeds complexere en anoniemere stadsleven leefbaarder maken.

GEMEENGOED BIEDT EEN PLATFORM VOOR CREATIVITEIT EN SAMENWERKING

Het is al langer bekend dat samenwerking de productie sterk kan stuwen, vooral in een digitale wereld waar compleet nieuwe vormen van samenwerking zijn ontstaan. Dankzij elektronische communicatie bijvoorbeeld, kunnen duizenden mensen bijdragen aan de ontwikkeling van gratis besturingssystemen en andere softwareprogramma’s. In onderzoek, als in e-learning, worden zelfgeorganiseerde vormen van wereldwijde samenwerking als vanzelfsprekend beschouwd.

Vaak blijkt dat het enthousiasme en de verzamelde kennis van hobbyisten op geen enkele wijze inferieur is aan de kennis van experts van bijvoorbeeld software- of mediabedrijven. Bij het steeds toenemende aantal Web 2.0-toepassingen, zoals Twitter, wiki’s en blogs, ontstaan nieuwe manieren om samen te werken en kennis te delen. Dankzij het internet kunnen platforms voor gezamenlijke intelligentie en gedecentraliseerde vindingrijkheid worden gecreëerd, die dan voor iedereen beschikbaar zijn. Ook onderzoeksprojecten, film- of audioproducties en zelfs woordenboeken steunen op de bijdrage van een groot aantal mensen. Dankzij een brede participatie kunnen online communities kwaliteitsproducten en -diensten aanbieden, die ook monetaire waarde kunnen hebben.

Cruciaal voor deze economie van delen en meedoen is dat alles gratis toegankelijk blijft voor iedereen. Zo wordt gegarandeerd dat het werk in dit domein wordt voortgezet en dat alles wat eruit voortkomt, zal worden beschouwd als nieuw gemeengoed.

Bijna alle samenlevingen kennen een combinatie van concurrentie, planning en solidariteit, hoewel de onderlinge verhouding tussen deze drie wisselt in de loop van de geschiedenis. De ruil van goederen op de markt – hoe logisch die voor ons vandaag ook lijkt – is slechts één manier om goederen aan te bieden. Naast de markt bestaan er ten minste nog twee andere: productie door de overheid en productie en distributie binnen gemeenschappen. Terwijl op de markt het concurrentieprincipe heerst en de staat vooral steunt op planning, werken gemeenschappen voornamelijk op basis van sociale wederkerigheid.

In de laatste decennia hebben de marktlogica en die van de staat ertoe geleid dat mensen geen vertrouwen meer hebben in samenwerking en sociale reciprociteit als manieren om gezamenlijke doelstellingen te behalen. Tegelijkertijd wordt er steeds meer gezocht naar een nieuw evenwicht tussen individuele vrijheid en saamhorigheid. Het gevoel tot een gemeenschap te behoren en vrij samen te werken komt almaar sterker op – naast het verlangen naar onafhankelijkheid. Daarom groeit de interesse in gemeengoed: het dient deze behoefte. Het is deze geest die de inspiratie vormt van het gezamenlijke beheer van visgronden voor de Atlantische kust van Canada en van de collectieve ontwikkeling van vrij toegankelijke kennisbronnen in de gemeenschaps-economie (software, research data, wetenschappelijke tijdschriften) die vaak wordt aangeduid als peer production.

De oplossing voor de huidige problemen is niet dat de staat plaats moet maken voor de markt, maar eerder dat de staat een stapje verder moet gaan om de rechten van gemeenschappen op gemeengoed te vrijwaren.

“Waarom zingt Figaro, schrijft Mozart muziek die Figaro zingt en vinden wij nieuwe woorden uit? Omdat we dat kunnen. Homo ludens ontmoet homo faber. Dankzij de wereldwijde sociale verbindingen/verbondenheid, die wij het internet noemen, kan ieder van ons op een geheel nieuwe manier creatief zijn, zoals we het ons nooit eerder konden inbeelden, op voorwaarde dat we ‘eigendom’ er geen wig tussen laten drijven”
EBEN MOGLEN, DER ANARCHISMUS TRIUMPHIERT

EXCURS: DE TRAGEDIE VAN “DE TRAGEDIE VAN DE COMMONS”

In 1968 publiceerde het vooraanstaande wetenschappelijk tijdschrift Science het essay “The Tragedy of the Commons” van de Amerikaanse bioloog Garrett Hardin. Hardin stuurde een krachtige metafoor de wereld in, met een diepe impact. Volgens Hardin zouden schaapherders die hun schapen samen lieten grazen op een weiland hun eigenbelang willen maximeren door er telkens een schaap bij te zetten. De voordelen op korte termijn voor elke herder zijn duidelijk en ‘rationeel’. De kosten op lange termijn zijn echter voor iedereen en worden enkel zichtbaar in de toekomst. Hardin was ervan overtuigd dat dit gedrag onvermijdelijk was en zou blijven doorgaan tot het weiland vernietigd was en het geen enkel schaap meer kon voeden. Een onthutsende conclusie.

Sinds de jaren 70 werd de metafoor van het overbegraasde weiland lukraak gebruikt voor talrijke situaties waar sprake was van collectief beheerde hulpbronnen. Zij kreeg een plaats in de sociologie- en economiehandboeken en bepaalde de manier van denken van hele generaties studenten. Zo werd de “tragedie van de commons” een onweerlegbare mythe. Dit is vandaag nog grotendeels zo, ondanks de vele gaten in Hardins bewijsgrond. Over de belangrijkste passage in Hardins essay zegt de econoom Partha Dasgupta dat het “moeilijk is om een stuk tekst te vinden dat even lang en even beroemd is en evenveel fouten telt” (The Control of Resources, Oxford 1982). Na veel empirisch onderzoek slaagden Elinor Ostrom en haar team erin de platheid en de misvattingen in het ‘tragedie’-argument aan het licht te brengen.

Hardin voedde met zijn metafoor het bekrompen beeld van de mens als homo oeconomicus, die op niets anders uit is dan zo veel mogelijk winst. Als reactie op de overbevissing in de zee deed de econoom Scott Gordon in 1954 iets soortgelijks, door het ‘niemandslaan’ aan te duiden als ‘eigendom van iedereen’. Zijn bekende formulering “ieders eigendom is niemands eigendom” gaf aanleiding tot de ene overhaaste conclusie na de andere. Al snel gold als algemene waarheid dat de tragedie onvermijdelijk

“Hij die als eerste een stuk grond omheinde, het in zijn hoofd haalde te zeggen: ‘Dit is van mij’ en idioten vond die hem geloofden, is de ware grondlegger van de burgerlijke maatschappij.”
JEAN-JACQUES ROUSSEAU

is zolang iedereen toegang heeft tot het gemeengoed zij is eigendom van iedereen en dus van niemand.

Jaren later zag Hardin zich genoodzaakt zijn essay te herzien en gaf hij toe dat hij in feite “de tragedie van de onbeheerde commons” had beschreven (een soort oxymoron omdat gemeengoed per definitie wordt beheerd). In zijn oorspronkelijk essay beschreef Hardin inderdaad een toestand van onbeperkte toegang tot een stuk land dat niemands bezit was. Hij verwarde gemeengoed met niemandsland.

Gemeengoed is echter geen niemandslaan. Gemeengoed komt voort uit het vermogen van een gebruikersgemeenschap om de toegang en het gebruik ervan te reguleren, zodat het iedereen ten goede komt, en om ‘profiteurs’ die het gemeengoed misbruiken, te identificeren en te straffen. Gemeengoed behoort altijd toe aan een ‘gemeente’ van gebruikers.

“Gemeenschappelijk weiland in het dorp Großarmschlag”
FOTO: KONRAD LACKERBECK,
WIKIMEDIA COMMONS

Hardin ging er in zijn analyse ook van uit dat de herders de tijd niet zouden nemen om met elkaar te praten en regels uit te werken om het gemeengoed te beheren. In het echte leven praten en onderhandelen mensen die samen een natuurlijke hulpbron beheren constant met elkaar.

Gemeengoed ontstaat en evolueert op basis van communicatie in levendige sociale netwerken.

Voor Hardin is gemeengoed een luikekerland dat wordt kaalgeplukt. Volgens zijn critici is het eerder een pick-nick waar iedereen iets meebrengt en met mate consumeert.
BERNHARD PÖTTER, LE MONDE DIPLOMATIQUE DIPLOMATIQUE, AUGUSTUS 2009, P.10

Tenslotte veronderstelde Hardin dat mensen vooral produceren om te verkopen en zoveel mogelijk winst te maken. We hebben gemeengoed echter vooral nodig voor onszelf, voor ons leven buiten de markt. Zodra dat verzorgd is, kan commercieel gebruik niet worden uitgesloten. Het moet echter wel binnen redelijke perken blijven.

Wanneer de zogenaamde 'tragedie van de commons' optreedt, is zij altijd een tragedie van de menselijke gemeenschap: haar onvermogen om regels te ontwikkelen en toe te passen voor het beheer van gemeengoed.

Nergens is dit duidelijker dan in gevallen waar de toegang tot natuurlijke bronnen niet gereguleerd is of waar de samenwerking in een gemeenschap om uiteenlopende redenen ontbreekt. De dramatische overbenutting van de atmosfeer en het dreigende vooruitzicht dat het wereldwijde visbestand volledig verdwijnt, laten het falen zien van de talrijke pogingen van de internationale gemeenschap om een akkoord te bereiken over een reeks betekenisvolle regels. Dit moet en kan ook veranderen.

GEMEENGOED MAAKT HET MOGELIJK OM SAMEN MEER TE BEREIKEN EN BETER TE PRESTEREN

In 1991 besloot Linus Torvalds, een Finse student in de computerwetenschappen, dat hij een nieuw computerbesturingssysteem wilde ontwikkelen om te wedijveren met Unix, een ingewikkeld computerprogramma dat auteursrechtelijk werd beschermd. Aanvankelijk wilde hij zijn nieuw aangekochte computer enkel upgraden met extra functies, maar na maanden werk beseftte hij dat zijn systeem ook door anderen kon worden gebruikt. "Ik werk aan een (gratis) besturingsprogramma (als hobby...)", schreef Torvalds op het internet. Hij vroeg om feedback over wat andere programmeurs in zo'n systeem zouden willen opnemen. Weken later zette hij de software op het internet. Bijna iedereen kon Torvalds' code downloaden, gebruiken en, met de juiste kennis en vaardigheden, zelfs aanpassen naar eigen behoeften.

Torvalds' bericht werd met zeer veel interesse onthaald, omdat de toen beschikbare besturingssystemen weinig mogelijkheden boden (zoals DOS) of heel duur waren. Bovendien werden ze ontwikkeld door bedrijven waar de gebruikers niet de minste invloed op hadden. Linus Torvalds' aanpak was een sensatie. Hij stelde de broncode van het programma ter beschikking aan het publiek, vroeg expliciet naar feedback en deelname van gebruikers en maakte de resultaten toegankelijk voor iedereen. Het duurde iets meer dan twee jaar om met meer dan honderd mensen Linus Torvalds' systeem te ontwikkelen, dat de naam 'Linux' kreeg (een samensmelting van "Linus" en "Unix").

In die tijd had ook het GNU-project, opgestart door Richard Stallman (zie p. 39), verschillende gratis beschikbare componenten voor besturingssystemen ontwikkeld. In combinatie met het bronprogramma van Torvalds, schonken de GNU-programma's het leven aan een volledig functionerend besturingssysteem dat vrijelijk kon worden gewijzigd en gratis te verwerven en te gebruiken was: GNU/Linux. Dit besturingssysteem werd auteursrechtelijk beschermd onder de General Public License (GPL), een licentie in handen van een copyrighthouder (in dit geval Torvalds) die iedereen expliciet toestemming geeft het programma te kopiëren, te wijzigen en te delen zolang het afgeleide product onder dezelfde licentie wordt uitgebracht. Deze GPL-licentie verzekert dat men altijd toegang heeft tot het programma en het vrij kan gebruiken zonder dat iemand het zich toe-eigent. Zo blijft de code voor altijd gemeengoed.

Naast Windows en Mac OS is Linux wereldwijd een van de meest gebruikte systemen.

Het is nog populairder bij bedrijven dan bij privé-gebruikers, vooral voor gebruik op servers die continu en betrouwbaar moeten werken. Het gratis besturingssysteem wordt overal gebruikt waar de performance-eisen hoog liggen. Zo werkt 90 % van de 500 meest geavanceerde supercomputers op Linux.

Linux' succes zit niet alleen in het feit dat de software kan worden gedeeld met anderen en kan worden gewijzigd, als gemeengoed, maar ook dat de gemeenschap verantwoordelijk is voor de ontwikkeling ervan. De open, gedecentraliseerde en schijnbaar chaotische manier waarop Torvalds en zijn medehackers hebben samengewerkt, is de softwaregeschiedenis ingegaan als het 'bazaarmodel', gebaseerd op een gevarieerde open deelname en een los gecoördineerd management. Dit in tegenstelling tot de meer hiërarchische en voorzichtig geplande 'kathedraalstijl', die niet alleen verwijst naar hoe kathedralen in de Middeleeuwen werden gebouwd, maar ook naar de manier waarop gecentraliseerde overheden en bedrijven software ontwikkelen.

De deelname aan projecten voor vrije software wordt vaak beschreven met de 90-9-1-regel: 90 % gebruikt de software, 9 % draagt af en toe bij aan de verdere ontwikkeling ervan en amper 1 % is er regelmatig en intensief bij betrokken. De mate van betrokkenheid van de gebruikers is een persoonlijke keuze. Niemand dwingt hen om bij te dragen, maar aan de andere kant wordt ook niemand gehinderd om bij te dragen. Iedereen beslist voor zichzelf of hij/zij wil deelnemen en in welke mate. Vaak begint iemands bijdrage bij het melden van een 'bug', iets dat niet correct werkt. Die persoon schrijft dan misschien een 'patch', een programmacorrectie om dit recht te zetten of test het systeem en documenteert de problemen, waardoor hij ook bijdraagt aan de verdere ontwikkeling van het gemeengoed.

Linus Torvalds
LINUSMAG.COM

"Linux' succes zit niet alleen in het feit dat de software een gemeengoed is, maar ook dat de gemeenschap verantwoordelijk is voor de ontwikkeling ervan."

Tux de Linux-pinguin
PAR LARRY EWING

Meer ervaren deelnemers onderzoeken de code en beslissen of die kan worden geïntegreerd in het systeem, zonder te vernietigen wat al bestaat, of dat er verbeteringen nodig zijn. Er zijn ongeveer honderd ‘maintainers’ bij Linux die verantwoordelijk zijn voor specifieke subsystemen en ervoor zorgen dat alles werkt. Hoe langer en intensiever een deelnemer meewerkt, des te gemakkelijker de maintainers de wijzigingen kunnen opnemen in het systeem. De rol van de maintainer brengt heel wat verantwoordelijkheid en invloed met zich mee voor de ontwikkeling van het project, maar verschaft in geen enkel opzicht macht over de gemeenschap van gebruikers.

De Linuxgemeenschap heeft een vrije en open stijl van softwareontwikkeling ontwikkeld met weinig officiële regels en zonder veel hiërarchie. Ze heeft inmiddels ook de ‘Wet van Brooks’ weerlegd, die inhoudt dat softwareontwikkeling vertraagd wordt als het team dat eraan werkt boven een bepaald aantal komt, omdat de interne communicatie daardoor veel te complex wordt. Voor softwareontwikkeling volgens de ‘bazaarstijl’ geldt echter de volgende stelregel:

“Gegeven dat de ontwikkelingscoördinator een medium ter beschikking heeft dat evengoed werkt als het internet, en weet hoe je leiding moet geven zonder dwang, zijn vele hoofden onvermijdelijk beter dan 1.” (Eric Raymond)

Aanbevolen literatuur: Eric Raymond, De kathedraal en de bazaar, <http://www.opensource.nl/bazaar.html>

GEMEENGOED ZORGT VOOR SOCIALE COHESIE

De atmosfeer van onze planeet, onze grootste gemeenschappelijke hulpbron, toont ons dat natuurlijke rijkdommen en gemeenschapsvorming nauw met elkaar verbonden zijn. Om de atmosfeer om te zetten van een niemandsland in een gemeengoed, moeten de naties op een of andere manier samen een wereldgemeenschap vormen. Ze moeten nieuwe vormen van samenwerking ontwerpen omdat gemeengoed ‘hoeders’ nodig heeft die verantwoordelijk zijn voor het rechtvaardig gebruik van de collectieve middelen.

Gemeengoed is dus een manier om sociale cohesie in een maatschappij te bevorderen, die op zijn beurt fundamenteel bijdraagt aan het goed functioneren van de markt en de staat.

GOED OM TE WETEN

Niet alles is gemeengoed, maar vele goederen kunnen het wel worden. De term ‘gemeengoed’ duidt aan dat een hupbroncollectief wordt beheerd en gebruikt op lange termijn, zonder dat zij wordt opgebruikt of dat iemand de toegang ertoe wordt ontzegd. Dat houdt ook in dat:

- ♦ een identificeerbare groep zorg draagt voor het goed in kwestie en het beschermt in plaats van het te laten uitbuiten;
- ♦ deze groep passende en transparante regels opstelt voor het beheer ervan, zodat niet iedereen er mee kan doen wat hij/zij wil;
- ♦ het beheer van de bronnen vooral zelfgeorganiseerd is in plaats van extern gecontroleerd;
- ♦ alle gebruikers actief kunnen helpen bij het vormgeven en bepalen van het beleid in plaats van terug te moeten vallen op vertegenwoordiging; en
- ♦ de voordelen van gemeengoed ruimer verdeeld worden in plaats van slechts voor enkelen te gelden.

EXCURS: IK EN DE ANDEREN

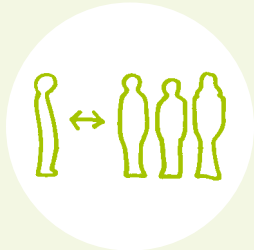
“De vrijheid van de een eindigt waar die van de ander begint.” Dit impliceert dat wij geïsoleerde individuen zijn en onvermijdelijk in conflict komen met de belangen van anderen wanneer we ons eigenbelang najagen (of dat van onze familie en vrienden). De vrijheid van anderen betekent echter niet noodzakelijk het einde van onze vrijheid. Het is zelfs een voorwaarde voor onze vrijheid.

Gemeengoed is niet statisch. Het is constant aan verandering onderhevig, zowel als gevolg van lokale omstandigheden als door toedoen van de burgers die het beheren. De diversiteit en vitaliteit van het gemeengoed zegt veel over onze maatschappij. Zonder de zorg van actieve burgers zou er helemaal geen gemeengoed zijn. Voor collectieve en wereldwijde natuurlijke rijkdommen, zoals de atmosfeer en de oceanen, is dat nu net het probleem. Zonder actieve ‘commoning’ worden dagelijkse bestaansmiddelen volledig uitgeput, kunstmatig schaars of tot niemandsland gemaakt.

Hij die een hart heeft voor het gemeengoed, heeft er niet enkel zelf baat bij, maar anderen ook. Hij die het gemeengoed aantast, schaadt ook zichzelf.

Het idee dat zelfontwikkeling ten koste gaat van anderen blijkt een illusie te zijn, omdat ieders ontwikkeling een vereiste is voor de ontwikkeling van anderen en omgekeerd. Wij ontplooien ons door dingen te doen die nuttig zijn voor onszelf en voor anderen. Ik kan enkel een stap vooruit zetten als anderen dat ook doen. Dat is het verschil tussen zelfontplooiing en zelfverwezenlijking.

Sommigen ontwerpen vrije software of componeren gratis muziek, anderen zijn lid van een milieubeweging of zetten zich in voor interculturele tuinen of de openbare ruimte. Zij ontwikkelen niet alleen gemeengoed voor zichzelf, maar ook voor anderen. Wat een persoon ook onderneemt, hij zal altijd meer bereiken en het beter doen als er ook anderen bij betrokken zijn.

GEMEENGOED: WIENS EIGENDOM?

WIE BEHOORT DE LUCHT TOE? DE STILTE? HET LAND?

“Alle mensen zijn oorspronkelijk (...) in het rechtmatig bezit van grond (...). Ze hebben het recht te zijn waar de natuur (...) hen heeft geplaatst. Dit bezit (...) is gemeenschappelijk van aard, als gevolg van de eenheid van het aardoppervlak van deze planeet (...).”
EMMANUEL KANT

Elk individu beschikt nu en in de toekomst over een gelijk recht om alles te gebruiken wat individueel aan niemand toe te schrijven is. Daarom is het noodzakelijk om deze rijkdommen zoals ze zijn, of zelfs in betere staat, aan de volgende generaties door te geven.

Onze verantwoordelijkheid voor gemeengoed komt voort uit de verantwoordelijkheid voor een leefbare toekomst voor anderen.

Het is de taak van de maatschappij om het gebruik van bossen, water, broncodes, graan, stedelijke ruimtes en cultuurtechnieken te controleren, want gemeengoed zal enkel bewaard blijven als we het gebruik ervan kunnen organiseren op een transparante manier die de collectiviteit ten goede komt.

De staat en privéspelers zijn slechts (tijdelijke) hoeders of toezichhouders over het gemeengoed.

Wie zou welke rol moeten krijgen bij de bescherming van onze hulpbronnen? De antwoorden op deze vraag verschillen per politieke overtuiging. Wie bewijzen zoekt dat de staat het gemeengoed niet in het belang van de burgers beheert, zal die zeker vinden, net zoals je voorbeelden zal kunnen vinden van gevallen waarin de staat juist wel een goede beheerder is. Wie private of -marktspelers verwijt dat ze de gemeenschappelijke hulpbronnen plunderen of de toegang ertoe onterecht beperken, zullen daar eveneens onnoemelijk veel voorbeelden van vinden. In enkele gevallen gedragen marktspelers zich evenwel als verantwoordelijke beschermers. Ook als mensen zelf de verantwoordelijkheid krijgen, zullen succesverhalen en mislukkingen elkaar opvolgen.

Gemeengoed veilig stellen is een eeuwige uitdaging waar geen kant-en-klare oplossing voor bestaat.

HET NIEUWE GRAAIEN NAAR LAND

Het Zuid-Koreaanse bedrijf Daewoo Logistics wilde gedurende een aantal decennia 1,3 miljoen hectare landbouwgrond pachten in Madagascar. Korea had graan nodig. Deze plannen veroorzaakten heel wat ophef op het Afrikaanse eiland en leidden tot een regeringscrisis in de lente van 2009. Het project werd uiteindelijk stopgezet toen de regeringsleider, Marc Ravalomanana, werd afgezet.

Het incident in Madagaskar bracht wel aan het licht dat de poging om land, een basisgemeengoed, te graaien geen geïsoleerd geval was. Regeringen in China, Japan, Maleisië, Saudi-Arabië, Koeweit en Egypte zoeken in hun ‘koopwoede’ over de hele wereld grote stukken grond om er gewassen te telen. Een onderzoek, uitgevoerd door de ngo GRAIN, heeft aangetoond dat landen zo verschillend als Oeganda, Brazilië, Pakistan en Oekraïne reeds land hebben gekocht of dit van plan zijn.

Zelfs ten noorden van Khartoem in Sudan, waar miljoenen mensen honger lijden, heeft het Saoedi-Arabische bedrijf Adco meer dan 10 000 hectare grond ter waarde van 95 miljoen dollar gepacht. Het bedrijf wil er tarwe en groenten produceren voor het Saoedi-Arabische volk.

Door dit soort deals wordt de term ‘neokolonialisme’ weer actueel. Vooral de regeringen van de nieuwe industrielanden hebben honger naar land. Hun bevolking groeit en consumeert steeds meer verwerkte voedselproducten zoals vlees en melk. Deze landen vrezen ook dat de drogere regio’s nog droger zullen worden als het klimaat verslechtert. Daarbij komt dat de biobrandstoffensector ook steeds grotere lappen grond in beslag neemt.

Over de hele wereld is een radicale ommekeer merkbaar in grondeigendom, gedreven door de snelle technologische ontwikkeling en opkomende markten. Zo belooft de

synthetische biologie een wereld waarin glucose, een landbouwproduct, kan worden onttrokken, gefermenteerd en verwerkt tot hoogwaardige grondstof voor de farmaceutische en chemische industrie. Bedrijven hopen synthetische microben, die zichzelf voortplanten door celdeling, om te vormen tot levende ‘chemische fabrieken’. Als dat lukt, zal deze innovatie in de toekomst enorme hoeveelheden biomassa verbruiken, die nu nog onaangetast zijn of ter beschikking staan van de gemeenschap. Ze zullen marktproducten maken uit hulpbronnen die anders gemeengoed zouden blijven. Zo zal het afbakenen van gemeengoed een nieuwe, verontrustendere dimensie krijgen.

Madagaskar
FOTO: FLICKR-GEBRUIKER
LUC LEGAY

Voor Immanuel Kant, die ideologisch boven alle verdenking verheven is, moest de grond worden beschouwd als gemeenschappelijk bezit. Maar wat betekent het eigenlijk als land gemeengoed is? In onze maatschappij is het ondenkbaar dat land alleen beschikbaar is voor korte termijn-gebruiksrechten in plaats van voor absolute rechten op lange termijn. Een dergelijk idee moet echter niet als taboe worden weggewuifd, want:

Land is beperkt beschikbaar en de gebruiksrechten van individuen worden beperkt door het gebruiksrecht van alle ‘oorspronkelijke rechtmatige eigenaars’ van het gemeengoed.

Om duurzaam, eerlijk en creatief om te gaan met gemeengoed moet niet enkel worden nagedacht over de eigendomsrechten. De hamvraag is hoe en door wie deze eigendomsrechten, en dan vooral de toegangs- en gebruiksrechten moeten worden bepaald. Wie maakt de spelregels? Wie bepaalt of de regels eerlijk en verantwoord zijn? Wie zal toezien op de naleving ervan? Wat zijn de voorwaarden om te kunnen garanderen dat gemeengoed morgen nog in overvloed aanwezig is? Er bestaat geen wondermiddel, maar er zijn wel principes die bevorderlijk zijn voor leven in gemeengoed. Een ervan komt voort uit onze bedenkingen over gebruiksrechten:

Exclusieve private eigendomsrechten op gemeengoed die anderen voor altijd uitsluiten, zijn niet toegestaan.

“Noch een gehele maatschappij, een natie of alle moderne maatschappijen samen zijn de eigenaars van de aarde. Ze zijn er slechts de tijdelijke bezitters van, hebben het vruchtgebruik en moeten ze als ‘boni patres familias’ (goede huisvaders) in een betere staat achterlaten voor de toekomstige generaties.”
KARL MARX, DAS KAPITAL, VOL. 3

MICKEY MOUSE BESCHERMEN

De Amerikaanse zanger, acteur en volksvertegenwoordiger Sonny Bono wilde de auteursrechtelijke bescherming laten verlengen met twintig jaar met als doel ze onophefbaar te maken. Na zijn dood nam zijn vrouw Mary zijn zetel in het Congres over en zette ze zijn kruistocht voort. Het was in strijd met de grondwet om auteursrechten eeuwig te laten gelden omdat daarin geschreven staat dat ze een ‘beperkte

duur’ hebben. Jack Valenti, een lobbyist uit de filmindustrie, stelde als ironisch compromis voor om de auteursrechten ‘voor altijd minus één dag’ te laten gelden.

In 1998 verlengde het Amerikaanse Congres de auteursrechtelijke bescherming dan toch met 20 jaar. Voor werken van individuele auteurs bleven de auteursrechten van kracht tot 70 jaar na hun overlijden, voor bedrijven werd dit 95 jaar na publicatie. De “Sonny Bono Copyright Term Extension Act”, zoals de wet heette, ter ere van de overleden entertainer, plaatste duizenden werken uit de jaren twintig en dertig die anders openbaar en vrij te gebruiken zouden zijn geworden onder slot en grendel, waaronder de werken van Ernest Hemingway en de muziek van George en Ira Gershwin. Omdat ook Disney absoluut wilde vermijden dat het personage Mickey Mouse gemeengoed werd, noemden critici deze wet ook de “Mickey Mouse Protection Act.”

Eric Eldred, die een online bibliotheek was begonnen met boeken zonder copyrights, tekende formeel bezwaar aan tegen deze wet. Hij argumenteerde dat de wet indruiste tegen het recht op vrije meningsuiting. Het hoogerechtshof verklaarde de klacht in 2003 onontvankelijk en Eldred verloor. “Het hoogerechtshof velt geen oordeel tegen de heersende belangen” zo zei later Eldreds advocaat en oprichter van Creative Commons, Lawrence Lessig.

Het verhaal van de “Mickey Mouse Protection Act” is redelijk algemeen. De afgelopen jaren hebben de entertainmentindustrie, uitgeverijen en andere bedrijven het bereik van de auteursrechtelijke bescherming uitgebreid ten koste van de auteurs en het publiek. Het gebruikelijke patroon is om iets te onttrekken aan het gemeengoed, de toegang tot het ‘nieuwe werk’ streng te controleren en dan te verhinderen dat deze werken opnieuw openbaar worden om te kunnen worden hergebruikt.

Maar is het succes van Walt Disney niet grotendeels gebaseerd op sprookjes, legendes en personages uit de klassieke literatuur die openbaar goed waren? Disney en een aantal andere bedrijven hebben personages als Sneeuwwitje, de Kleine Zeemeermin, Peter Pan, Alice in Wonderland en vele anderen geremixt, nieuw leven ingeblazen, en hun enorme marktmacht gebruikt om ze in particuliere eigendom te nemen. Het bleek een winstgevend businessmodel dat profiteerde van een gemeenschappelijk cultureel erfgoed. In plaats van iets ‘terug te geven’ aan de maatschappij door deze personages weer toegankelijk te maken voor iedereen (nadat de oorspronkelijke investeringen al vele malen waren terugverdiend), was Disney vastberaden om deze lucratieve toegangscontrole nog eens te verlengen met 20 jaar extra auteursrechtelijke bescherming.

Een maatschappij moet kunnen vertrouwen op haar onbeperkte creativiteit om nieuwe personages en verhalen uit te vinden. Creatievelingen moeten vrij kunnen putten uit de rijkdom van cultureel gemeengoed. Onze cultuur is een onuitputtelijke bron van verhalen, beelden, muziek en veel meer, als de toegang tot deze rijkdommen niet geblokkeerd of beperkt wordt. Cultuur is afhankelijk van de

‘nieuwe investeringen’ in deze gemeenschappelijke pot en heeft er geen baat bij dat privérechten op culturele goederen “voor eeuwig minus één dag” blijven gelden.

Of het nu gaat om materiële of immateriële rijkdommen, of ze nu tot de natuurlijke, culturele of sociale sfeer behoren, elke vorm van eigendom moet aan de volgende twee voorwaarden voldoen om te vermijden dat ze te veel of te weinig worden uitgebuit:

- ♦ het gebruik van gemeengoed mag niet leiden tot misbruik, overmatig gebruik of vernietiging; en
- ♦ niemand die het recht heeft om het gemeengoed te gebruiken of er afhankelijk van is, mag de toegang ertoe of het gebruiksrecht erop worden onttrokken.

Aanbevolen literatuur *Strengthen the Commons. Now!*
http://www.boell.de/downloads/Almendemamifest_engl_screen.pdf

GOED OM TE WETEN

GEMEENSCHAPPELIJK EIGENDOM IS NIET HETZELFDE ALS GEMEENGOED (‘COMMONS’)

Gemeenschappelijk eigendom is een vorm van collectief eigendom. In tegenstelling tot privaat eigendom behoren gemeenschappelijke eigendommen niet één maar verschillende personen toe, zoals in het geval van partners van een coöperatie of van een vennootschap op aandelen. Net zoals bij privaat eigendom zullen mensen die geen mede-eigenaar zijn, geen toegang krijgen tot dat gemeenschappelijk goed. Dit verschilt hemelsbreed van een situatie waarin niemand de toegang onttrokken wordt, een situatie die bekend staat als een ‘open access’-regime.

HOE EEN GOED DAT NIET SCHAARS IS, SCHAARS WORDT: EEN STUDENT BOTST MET HET MODERNE AUTEURSRECHT

Ik zocht op het internet informatie over gemeengoed voor een paper. Een aantal nuttige teksten kon ik gewoon downloaden en ik kon er geschikte passages uit verwerken in mijn eerste versie. Toen kwam ik een interessante tekst tegen die ik enkel tegen betaling kon lezen of in een bibliotheek die de rechten er al op had verworven.

“Geen probleem”, dacht ik bij mezelf, via het internet heb ik toegang tot de universiteitsbibliotheek en uiteraard de bibliotheekcatalogus. Het desbetreffende artikel was inderdaad “beschikbaar in elektronische vorm”. Toen ik het trachtte te downloaden, kreeg ik echter de volgende foutmelding: “Dit artikel kan enkel worden geraadpleegd in de bibliotheek zelf”. Ik begreep niet echt waarom, maar nam toch maar de bus naar de openbare bibliotheek. Zo was ik al een uur kwijt. Toen ik het artikel in de online catalogus had gevonden en het wilde lezen, kreeg ik de foutmelding: “Het artikel uit de verzamelbundel wordt op dit moment door een andere gebruiker geraadpleegd. De bibliotheek heeft slechts één verzamelwerk aangekocht en kan, volgens het principe van basistoegankelijkheid, aan niet meer personen toegang verlenen als er rechten zijn aangekocht. Er wordt in dit geval geen uitzondering gemaakt.”

Ik was sprakeloos. Ik begreep niet helemaal wat ‘basistoegankelijkheid’ betekende, maar ik begreep wel wat het gevolg was: ik moest wachten. Maar waarom? Had ik onlangs in een economiecollege niet geleerd dat elektronische hulpbronnen niet-rivaliserend zijn in hun gebruik? Mijn gebruik heeft geen gevolgen voor anderen die dezelfde hulpbronnen gebruiken. Plots besepte ik wat het betekent om het gebruik en de toegang tot iets als een tekst te beperken en exclusief te maken, in strijd met de economische theorie. Ik had een koffiepauze verdiend... en daarna zou ik eindelijk toegang tot de tekst hebben!

Het artikel was best lang en dus ik wilde het opslaan op mijn USB-stick om het later aandachtig te lezen. Ik klikte op ‘Opslaan als’ en was weer met stomheid geslagen. Nu kreeg ik de melding dat ik de tekst niet kon opslaan. Ik had geen andere optie en begon de tekst te lezen. Om de stukken over mijn onderwerp te vinden, zocht ik de term ‘gemeengoed’. Resultaat: “De zoekterm werd niet gevonden.” Dat was vreemd, want het was een gespecialiseerd paper. Ik probeerde het nog eens met een gewoon woord. Opnieuw: “Zoekterm niet gevonden.” De zoekfunctie werkte voor de hele tekst niet!

Geïrriteerd door dit hele gedoe, besloot ik slechts één zin die ik als citaat wilde gebruiken, te kopiëren en op te slaan op mijn geheugenstick. Maar ik kreeg weer

een foutmelding, deze keer met belangrijke informatie: “Dit is een DRM-beschermde PDF, alle rechten voorbehouden aan de uitgeverij. Alleen lezen. Notities maken is toegestaan.”

Ik was niet voorbereid op deze strenge technische beveiliging in een openbare bibliotheek. Ik had de keuze: of ik bracht de twee volgende uren aan deze computer door en schreef stukken tekst over zoals dat eeuwenlang werd gedaan vóór Gutenberg, of ik verliet de leeszaal en besloot dat de tekst toch niet zo belangrijk was. De derde optie, de tekst online kopen voor 30 euro, was uitgesloten, omdat ik daarmee enkel een licentie voor persoonlijk gebruik op mijn eigen computer zou aankopen. En nog iets: in de melding die ik kreeg, stond dat het Digital Rights Management (DRM) ‘in mijn eigen belang’ was...

Ik besloot zonder het artikel te doen, maar ik wilde wel begrijpen waarom dit allemaal zo was. Tot op dat moment had ik copyrights altijd geassocieerd met muziek, video’s, spelletjes en populaire literatuur, maar niet met onderzoek, onderwijs en studie. Ik dacht plots aan artikel 5 van de Duitse grondwet:

- (1) Elke persoon heeft het recht zijn mening in woord, schrift en beeld vrij te uiten, alsook om zonder belemmering informatie in te winnen uit algemeen toegankelijke bronnen [...]
- (3) Kunst en wetenschap, onderzoek en lesgeven zijn vrij [...]

Een openbare bibliotheek die voor de daar beschikbare werken heeft betaald, is voor iedereen toegankelijk, en toch heb ik er geen vrije toegang toe. Had ik dat stukje in de grondwet over wetenschapsvrijheid dan verkeerd geïnterpreteerd? Ik vroeg mijn professor om meer uitleg; die zei dat de rechten in de grondwet en de rechten die expliciet in een bepaalde wet staan met eventuele beperkingen en uitzonderingen, twee verschillende dingen zijn.

Mijn probleem viel onder het auteursrecht, een wet die in de eerste plaats de persoon beschermt die de copyrights in handen heeft. Dit kan ook iemand zijn aan wie de copyrights verkocht of overgedragen zijn, zoals een uitgever. Copyrights kunnen in bepaalde gevallen worden beperkt om het algemeen belang te dienen, maar enkel als de wetgever dit beslist, bijvoorbeeld om volledig vrije toegang te verlenen tot elektronisch materiaal in bibliotheken. Waarom was dat in mijn geval niet zo? Mijn professor verwees me naar artikel 52b van de wet op het auteursrecht, dat gaat over de “reproductie van materiaal via elektronische weg in bibliotheken.” Daar vond ik de expliciete wetsbepalingen waardoor ik in de bibliotheek niet zomaar kon werken zoals op het internet.

Eerlijk gezegd begrijp ik het niet. Waarom keuren onze parlementsleden een wet goed die het moeilijker maakt voor studenten en professoren om toegang te krijgen tot kennis en informatie dan in de tijd van Gutenberg? Vooral omdat deze kennis over het algemeen met overheidsgeld wordt vergaard! Dit is een grondwetsactie waard. Ik had in ieder geval stof voor mijn essay:

Wat ooit openbaar was of gefinancierd is met overheidsgeld moet beschikbaar blijven voor iedereen.

“Een goed ontwikkeld kenniserfgoed is voor het denken, produceren en verzorgen, wat lucht is voor het ademen.”
ATTAC-BASISTEKST 15 – kennisgemeengoed

De openbare bibliotheek
als kooi van Faraday.
FOTO : FLICKR-GEBRUIKER
SLAB MAGAZINE

ORLOG TEGEN DE VISSSEN

TRAWLER
FOTO: FLICKR-GEBRUIKER
MARITIMUS

Het is het jaar 2048. Het tonijnbestand is veertig jaar geleden wereldwijd ingestort, zoals ook een derde van alle commercieel geëxploiteerde vissoorten. Vissen is geen winstgevende activiteit meer. Met een sleepnet vissen is een wrede vismethode, alsof men een geheel woud zou ontbossen om een prooi te kunnen vangen, en heeft zoveel schade aangericht dat de gevolgen nog eeuwen voelbaar zullen zijn. Hoewel vissers en de politici die bij het visserijbeleid betrokken waren reeds in de jaren negentig gealarmeerd werden, draaiden de vele pogingen om de aanpak te veranderen op niets uit door de kortzichtigheid van de betrokken spelers. Zoals experts in 2006 hadden voorspeld, begon het hele bruikbare visbestand wereldwijd uit te dunnen.

De zeeën worden gedomineerd door kwallen die geen natuurlijke vijanden meer hebben. Twee decennia lang knokte het toerisme aan de kust om te overleven. In de jaren dertig kwam het dan eindelijk tot stilstand. Miljoenen vissers en mensen die in de visindustrie en in kustgebieden werkten, verloren hun baan. De sociale spanningen in die regio's liepen op.

De intensieve aquacultuur, die eerst werd beschouwd als een mogelijk alternatief, heeft in een paar decennia volledige stroken kust verwoest. De bodem is vervuild door uitwerpselen van gekweekte vissen en antibiotica. Het is te zout en onbruikbaar. Twee internationale bedrijven met hoogtechnologische trawlers wedijveren om de resterende visgronden tot een diepte van 3 000 meter. Hun monopolie op de zeldzame en dure delicatessen wordt enkel bedreigd door illegale en gewapende schepen. Die werden door piraten gekaapt tijdens het hoogtepunt van de crisis, net toen de VN een laatste wanhopige poging ondernam om de ongecontroleerde intensieve visserij in de volle zee voor de kust van ontwikkelingslanden te stoppen en om de wereldwijde visvangst af te remmen.

De gevolgen voor de mensheid zijn over de hele wereld rampzalig. De basisbron van proteïnen is voor één zesde van de wereldbevolking ernstig bedreigd, hongeropstanden komen dagelijks voor en steeds meer mensen verhuizen naar elders. De oorlog tegen de vissen is een oorlog tegen mensen geworden.

KLEURRIJK LEVEN IN ZEE EN OP HET LAND

Getrokken in Madagascar
DOOR JONATHAN TALBOT
WORLD RESOURCES INSTITUTE

Het is het jaar 2048. De visvangst is drastisch veranderd in 2012, het jaar waarin het gemeenschappelijk visserijbeleid van de EU werd hervormd. In amper tien jaar tijd werd de totale visvangst van negentig miljoen ton gehalveerd. De quota die aanbevolen werden door de *International Council for the Exploration of the Sea* (ICES) werden regelmatig verder verlaagd, omdat de wereldwijde overbevissing de bevolking had opgeschrikt en opschudding had veroorzaakt. Politici die voorstander waren van een status quo dreigden hun aanzien te verliezen. Consumenten boycotten bijna alle producten die geen keurmerk van de Marine Stewardship Council droegen. De helft van het aantal visboten – zo'n 6 000 – werd buiten bedrijf gesteld en het brandstofverbruik van de andere helft werd drastisch teruggebracht. Wie toch nog met trawlnetten viste, moest zijn vergunning inleveren. De visquota werden verdeeld op basis van strikte criteria, waarbij de voorkeur uitging naar bedrijven en coöperatieven die de natuurlijke reproductiecyclus van vissen respecteerden, weinig bijvangst hadden en verse producten garandeerden. Andere criteria waren het aantal banen en de mate van baanzekerheid, de energiezuinigheid en de wil om de winst te herinvesteren om de gemeenschap te versterken.

Dankzij internationale samenwerking werd de illegale visvangst beperkt. Kweekgebieden van vissen werden beschouwd als beschermd zeegebied. De laatste industriële aquacultuur verdween aan het einde van de jaren twintig, met een technologieboom in vernieuwende visteelt tot gevolg: met gesloten kringlopen, zonne-energie en visvoer zonder vismeel. Zelfs in toeristische gebieden wordt in restaurants enkel nog verse vis geserveerd die lokaal is gevangen. Zo hoort het. Telkens als het visbestand wordt bedreigd, wordt de verkoop verboden. Vissers krijgen opleiding in duurzame vismethoden, vooral in het laagseizoen. Ze worden betaald voor onderhoudswerk of voor het opnieuw uitrusten van de hoogtechnologische vloot. In groeilanden hebben de kustvisserij en de duurzame kweekcultuur weer mooie vooruitzichten op lange termijn en minder last van migratiedruk.

GEMEENGOED VERSTERKEN: IDEEËN, INITIATIEVEN, INSTITUTIES

Waar we rivaliseren om water en land, visgronden en bossen, mogen we ons niet gedragen alsof wij leven in een land van overvloed. Maar hoe moeten we samenwerken als de middelen beperkt zijn en we moeten delen? Hoe kunnen wij garanderen dat de mens in zijn dagelijkse handelingen ook aan anderen en aan de toekomst denkt?

Onderzoek naar gemeengoed verschaft antwoorden op die vragen. Het toont aan dat mensen de neiging hebben om gemeenschappelijke hulpbronnen uit te buiten als ze elkaar niet kennen en ze niet regelmatig met elkaar communiceren. Groepen die regelmatig communiceren, coördineren en onderhandelen, bereiken vaak optimale resultaten bij het beheer van de gemeenschappelijke rijkdommen.

Uitputting van hulpbronnen kan vermeden worden door een vertrouwensrelatie op te bouwen. Het is de moeilijkste maar meest betrouwbare manier om zich ervan te vergewissen dat ieders inzet wordt erkend en gewaardeerd. Een groep waar vertrouwen heerst, kan zo zijn zelfopgelegde beperkingen overstijgen.

Gemeengoed creëren, beschermen en uitbreiden moet voor iedereen waardevol zijn en meer bijdragen aan een goede reputatie dan een indrukwekkende carrière of een vette bankrekening.

GOED OM TE WETEN

Er is geen voor de hand liggende oplossing. Een prudent beheer van gemeengoed is afhankelijk van verschillende factoren:

- ♦ **De aard van het goed:** Toegang tot water, bossen en de atmosfeer, waarvan de kwaliteit vermindert door gebruik, moet op een of andere manier worden beperkt. Hulpbronnen als taal, kennis en tradities die waardevoller worden wanneer ze door velen worden gebruikt, hebben daarentegen baat bij vrije toegang (*Open Access*).
- ♦ **Geografische locatie en omvang:** Gemeengoed vereist een andere vorm van regelgeving als het om een lokaal, regionaal of globaal systeem gaat. De dorpsgemeenschap is verantwoordelijk voor de waterput. Meren en rivieren kunnen beter door de regionale en supraregionale autoriteiten worden beheerd en het zijn de wereldgemeenschap en de internationale organisaties die verantwoordelijk zijn voor het waterbeheer en het klimaat op onze planeet.
Er zijn niet zo veel natuurlijke hulpbronnen, maar ze zijn des te belangrijker voor het overleven van de mensheid: de oceanen, het klimaat, de waterreserves, de biodiversiteit op onze planeet ... De problemen die zij geven zijn zo complex omdat directe communicatie, vertrouwen en betrouwbaarheid moeilijker te bereiken zijn op internationale schaal dan in een dorpsgemeenschap. Niettemin is wereldgemeengoed onmisbaar. Mondiaal cultuurgemeengoed beheren lijkt eenvoudiger. Dat geldt vooral voor kennis over opvoeding en onderzoek omdat de productie, de verspreiding en het gebruik van informatie steeds vaker op internationaal niveau wordt georganiseerd. Dit is één van de redenen waarom het concept '*Open Access*' over de hele wereld zoveel succes kent.
- ♦ **Ervaring en inzet:** De inheemse gemeenschappen van het Amazonegebied hebben zich eeuwenlang ingezet om het oerbos te bewaren als een wereldgemeengoed door hun actieve inzet en ervaring bij het werken met de bossen. Daarom hebben zij er specifieke gebruiksrechten op.
- ♦ **Historische, culturele en natuurlijke omstandigheden:** De instellingen voor gemeengoed in regio's waar actieve en levendige burgergemeenschappen zijn ontstaan, verschillen van die in zones waar nog steeds wordt gevochten voor

de mensenrechten, net zoals waterbeheer anders is in droge regio's dan in gebieden waar het overvloedig regent.

- ♦ **Betrouwbare instituties:** staatsinstellingen kunnen als *trustees*, bemiddelaars of partners van gemeengoed optreden, maar ook als lobbyisten op internationaal niveau. Ze kunnen zich echter enkel als zodanig laten gelden als ze democratische legitimiteit hebben, transparant zijn en door de mensen erkend worden. Corrupte of kwetsbare staten – en in feite ook regeringen en instellingen die voorrang geven aan economische belangen op korte termijn – zullen het doel amper kunnen dienen.
- ♦ **De stand van de technologische ontwikkeling:** Technologie opent nieuwe dimensies in de ontwikkeling van gemeengoed, maar kan ook bijdragen tot de schaarste ervan. Wat voordien schaars werd – zoals de beschikbaarheid van het elektromagnetisch spectrum – kan nu weer voor het grijpen liggen dankzij digitalisering. Een open spectrum is nu mogelijk. Anderzijds creëren de commerciële eigenaars van nieuwe technologieën een artificiële schaarste van software en inhoud die anders voor iedereen beschikbaar zou zijn zonder verlies aan kwaliteit. Net zoals land vroeger werd omheind met prikkeldraad en hekken, zo probeert men tegenwoordig nieuwe barrières te plaatsen rond kennis, ideeën en cultuur door het kopiëren te verbieden.

Zoals uit deze paragraaf blijkt, is het beheer van gemeengoed een complex sociaal proces dat meer omvat dan het reguleren van de relatie tussen staat en de burger of tussen kopers en verkopers.

OPEN ACCESS – DE VOORDELEN VAN GEMEENGOED VOLGT EEN EENVOUDIG PRINCIPE

Open Access wordt steeds meer een constante in wetenschappelijk onderzoek. De Verklaring van Berlijn van 2004 was een mijlpaal in deze evolutie, omdat hierin twee vereisten worden omschreven waaraan werken met '*open access*' moeten voldoen:

1. "De auteur(s) en copyrighthouder(s) verlenen alle gebruikers vrije, onherroepelijke en wereldwijde toegang [...] en een licentie om het werk te kopiëren, te gebruiken, te distribueren, over te dragen en in het openbaar te tonen, alsook het recht om daarvan afgeleide werken te maken en te verspreiden, in elk digitaal medium en voor elk verantwoord doel, op voorwaarde dat de auteur wordt vermeld. Bovendien heeft men het recht om een klein aantal kopieën te printen voor persoonlijk gebruik.
2. Een volledige versie van het werk en alle bijlagen, alsook een kopie van de toestemming zoals hierboven vermeld, wordt in elektronische vorm ingediend (en dus gepubliceerd) bij ten minste één online archief, waarbij de juiste technische standaarden worden gehanteerd (in overeenkomst met de definities van het Open Archief), dat wordt beheerd en onderhouden door een academische instelling, een wetenschappelijke gemeenschap, een overheidsdienst of een andere gevestigde organisatie die vrije toegang, onbeperkte distributie, interoperabiliteit en lange termijn-archivering mogelijk maakt".

<http://oa.mpg.de/lang/en-uk/berlin-prozess/berlin-erklärung>

Deze principes waren en zijn nog steeds revolutionair. Producenten van kennis, die in tevens gebruikers zijn van wetenschappelijk onderzoek, hebben het heft in eigen handen genomen in de strijd tegen beperkingen van het copyright en de sterke prijsstijging van wetenschappelijke tijdschriften. Ze hebben nieuwe regels bepaald voor de academische uitgeverswereld. Dankzij Open Access wordt een groot deel van het onderzoek, waarover die uitgeverijen eerst de auteursrechten verworven middels contracten met de auteurs, nu terugschluisd naar het gemeengoed.

Open Access produceert geen *res nullius* maar *res communes* (zie p. 9). De regel is duidelijk en eenvoudig: de persoonlijke toegangsrechten van de auteurs die hun kennis publiceren worden niet beperkt. Maar iedereen heeft het recht om die werken te raadplegen en te gebruiken.

Een ander belangrijk aspect van de Verklaring van Berlijn over *Open Access* is dat zij niet enkel betrekking heeft op wetenschappelijke publicaties, maar op alle culturele werken. Dit betekent niet dat individuen die van hun werken leven hun auteursrechtelijke bescherming moeten opgeven of alles als gemeengoed moeten vrijgeven. Belangrijke onderzoeksinstituten, zoals de Duitse Onderzoeksgemeenschap (Deutsche Forschungsgemeinschaft – DFG), hebben terecht een onderscheid gemaakt tussen werk dat wordt geproduceerd in een publieke omgeving of met overheidsgeld, en het werk van onafhankelijke artiesten of journalisten. Maar zelfs deze laatste zouden zich moeten afvragen of het toch niet beter is om het potentieel van het internet te benutten, in plaats van afhankelijk te blijven van de commerciële uitbuiting van uitgeverijen voor inkomsten die proportioneel geringer zijn.

Open Access is een paradigma dat voordelen biedt voor gemeengoed in de digitale sfeer. Het moet echter gestructureerd worden om de persoonlijke rechten van de oorspronkelijke auteur te vrijwaren, zoals:

- ♦ het recht op erkenning als auteur;
- ♦ het recht om te beslissen of, wanneer en hoe het werk wordt gepubliceerd, en
- ♦ het recht om het werk te beschermen tegen elke schending van de artistieke integriteit (een recht dat erkend wordt door de Europese copyrightwetten)

Hoe aantrekkelijk het idee van vrije toegang ook is, commerciële uitgeverijen hebben de neiging zich ertegen te verzetten. Daarom moet er worden gevochten voor de toepassing van *Open Access*. Wie moet de kosten dragen (zoals voor bewerking, vertaling, webhosting en/of drukwerk)? Mogen wetenschappelijke instellingen hun auteurs wel verplichten om hun werken, gefinancierd met overheidsgeld, in een publiek archief te leggen (gelijktijdig met of na de commerciële publicatie)? Moeten wetenschappelijke werken die gefinancierd zijn door overheidsinstellingen nog wel worden gepubliceerd voor verkoop?

Het ontstaan van een nieuw paradigma verloopt altijd erg moeizaam, maar de groei en ontwikkeling van het concept *Open Access* kan niet langer worden tegengehouden. In de nabije toekomst zal steeds meer kennis over de hele wereld gratis beschikbaar zijn. Kennis wordt dan wat het altijd al had moeten zijn: gemeengoed.

Vrije toegang staat commercieel gebruik van deze kennis niet in de weg. In dit scenario zouden gebruikers van commerciële rechten niet langer gebruikslicenties verlenen aan de maatschappij, maar zou omgekeerd de maatschappij commerciële gebruikers licenties verstrekken aan commerciële partijen voor een beperkt gebruik ervan. In overeenstemming met het bekende ‘oeverprincipe’ in het waterrecht: moet er altijd voldoende kennis vrijelijk beschikbaar zijn voor iedereen, want wanneer het gaat over kennis, software en cultuur, zijn we allemaal ‘oeverbewoners’.

HET OEVERPRINCIPE

Het oeverprincipe houdt in dat wie land bezit waar water door stroomt of waar een waterreservoir is, de wettelijke gebruiksrechten van anderen niet mag beknotten. Als er onvoldoende water is voor iedereen, worden de gebruiksrechten verdeeld evenredig met de grootte van de grond. Deze waterrechten kunnen niet los van dat stuk grond worden verleend en bovendien mag water niet uit dat stroomgebied worden uitgevoerd. Dit principe vindt zijn oorsprong in de Engelse *Common Law*. In Canada, Australië en het oosten van de VS is het opgenomen in de moderne wetgeving.

“De Dochartrivier in Schotland”
FOTO: MACIEKLEW, WIKIMEDIA COMMONS

De uitdaging voor het economisch beleid is om de paradox van het gemeengoed op te lossen: hoe vrijer en productiever het is, des te groter de economische winst die ermee kan worden behaald. De geschiedenis leert dat het gebruik van de natuur heel goed door institutionele arrangementen kan worden beperkt om het algemeen welzijn te dienen. Zo mocht vee slechts volgens vaste regels en cycli op bepaalde weiden grazen en werd houthakken in sommige regio's beperkt aan de bovenloop van rivieren om vervuiling stroomafwaarts tegen te gaan.

Zulke regels bestaan nog steeds, maar de globalisering heeft deze taak omvatter en complexer gemaakt. In het algemeen welzijn moet de wisselwerking tussen de mens en de biosfeer zo worden beperkt en georganiseerd dat natuurlijke ecosystemen niet worden afgebroken en sociale conflicten niet worden verscherpt. Er zijn hier drie grote uitdagingen:

- ♦ de ontginning van grondstoffen stabiliseren zodat ze hernieuwbaar zijn en de uitstoot tot een onschadelijk niveau beperken;
- ♦ landgebruik door de mens zodanig beperken dat het andere wezens niet schaadt; en
- ♦ sociale verhoudingen herstructureren zodat bepaalde groepen mensen niet ten koste van andere leven.

Tot op heden bestaat er geen uniform type institutie dat de relatie tussen mens en natuur reguleert. Net als voor ander gemeengoed heeft de natuur ook niemand die haar noden en belangen behartigt in de politieke sfeer.

Gemeengoed heeft geen zetels in het parlement, noch een stem in het publieke debat en in besluitvormende organen.

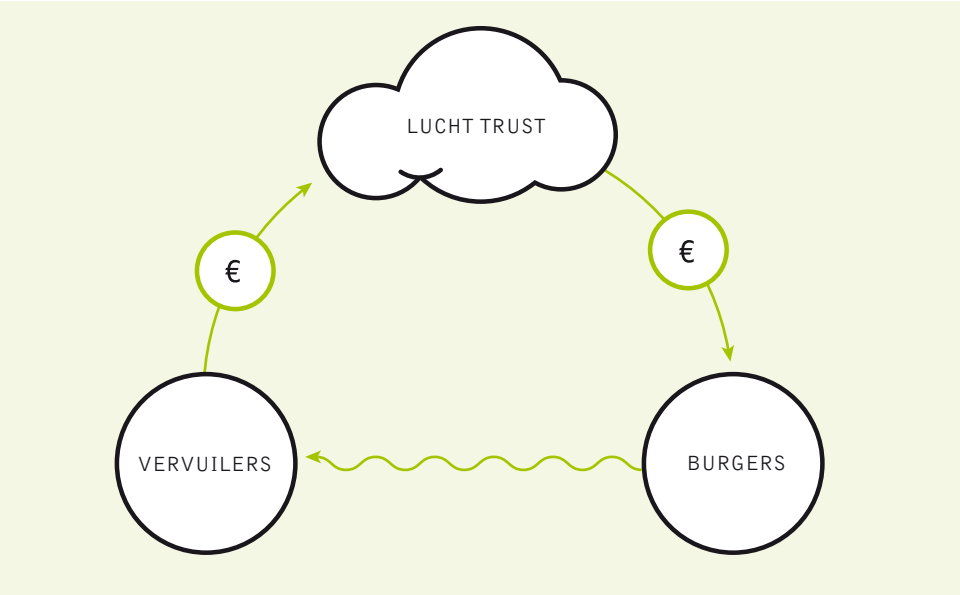
Er gelden uiteraard nationale en internationale milieurechten, maar de regels die daaruit voortkomen zijn altijd het resultaat van een ongelijke strijd tussen belangen-groepen. De kortetermijnbelangen van de huidige generatie domineren het strijdtoneel. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het ecosysteem daar de prijs voor betaalt. Daarom moeten er onafhankelijke gemeenschapsinstituties komen die de natuurlijke rijkdommen beschermen.

De nieuwe en vernieuwende instellingen die nodig zijn voor gemeengoed zijn net zo divers als het gemeengoed zelf.

De Amerikaanse auteur en ondernemer Peter Barnes stelde voor om ‘*commons trusts*’ op te richten die moeten instaan voor het goede beheer van gemeengoed op lange termijn. Deze organisaties zouden de grenzen moeten bepalen waarbinnen de huidige en toekomstige generaties het gemeengoed mogen gebruiken. Zij zouden een vergoeding vragen voor bepaalde gebruikslicenties zekerstellen dat de inkomsten uitsluitend gaan naar de burgers, de collectieve eigenaars van het gemeengoed, en naar toekomstige generaties. Gemeenschappelijk eigendom zou daardoor een sterker juridisch statuut krijgen. Gemeengoed gebruiken zou dus in bepaalde gevallen een prijskaartje hebben, net zoals het gebruik van andermans diensten of producten. Deze trusts zouden het visbestand, de bossen, de bodem, het grondwater en de metalen kunnen beheren, alsook de uitstoot van CO₂ en andere verontreinigende stoffen, zowel op regionaal, nationaal als op wereldniveau. Met *trusts* voor de oceaan, voor graan, voor de bodem, het klimaat en zelfs voor reclame (om reclame op openbare plaatsen te beheren), kunnen limieten worden opgelegd aan de extreme drang naar kapitaalvermeerdering. De hegemonie van het kapitaal over de natuur zou aan banden worden gelegd.

EEN KLIMAATTRUST: LUCHT IS VAN ONS ALLEN

Het model van een *trust* voor de lucht of het klimaat laat zien hoe een trust voor gemeengoed kan werken. Het basisprincipe, zoals oorspronkelijk uitgewerkt voor de VS, is dat alle burgers mede-eigenaars zijn van de atmosfeer of beter, van dat deel ervan dat tot de VS 'behoort', evenredig met het bevolkingsaantal. Eerst wordt een bovengrensbepaald voor de toegestane CO₂-uitstoot. De gebruiksrechten worden in kwantitatieve eenheden geveild en de winnaars krijgen vergunningen om specifieke hoeveelheden te vervuilen. Hoe strenger de vervuilingsnormen, des te duurder de vergunningen. Dat geldt zolang de atmosfeer steeds meer vervuild wordt door een groeiende wereldbevolking en een toenemende vraag naar energie. Als de prijs van de vergunningen stijgt, stijgt ook de prijs van de diensten en producten. Tegelijkertijd brengen de veilingen een aanzienlijk bedrag op, dat evenredig wordt verdeeld onder alle burgers, na aftrek van de nodige beheerskosten

Wie veel consumeert, autorijdt of vliegt, betaalt meer dan hij terugkrijgt (door de hogere prijs voor koolstof-intensieve goederen en diensten). Wie matig consumeert en energie bespaart, krijgt het bestede geld terug of zelfs meer. De lucht trust is dus een mechanisme voor sociale rechtvaardigheid. Lage inkomensgroepen en armen profiteren omdat ze weinig energie verbruiken. Luxe en ongeremde consumptie worden daarentegen zwaar belast. De sterke kant van dit trust-model is dat het atmosferisch gemeengoed wordt beschermd terwijl tegelijkertijd de eruit voortvloeiende verdelingsconflicten worden aangepakt.

Gemeengoed komt niet uit de lucht vallen. Het kan op elk gewenst moment opnieuw worden aangemaakt en uitgebreid. In het vervolg presenteren we nog enkele andere ideeën om gemeengoed te beschermen. De uitvoering ervan hangt enkel af van de veranderingswil van de maatschappij. Wij kunnen alleen zinvolle discussies voeren over het intelligent beheer van gemeengoed als dat ook als dusdanig wordt gezien en benoemd. Te vaak beseffen we pas dat iets gemeengoed is als we zien hoe afhankelijk we ervan zijn, m.a.w. als onze middelen (geld of macht) tekortschieten om het gemeengoed te vervangen.

Aanbevolen literatuur

Wuppertalinstituut: *Zukunftsfähiges Deutschland in einer globalisierten Welt*, Frankfurt 2008, p. 285f.

Peter Barnes: *Capitalism 3.0 A Guide to Reclaiming the Commons*. Berrett-Koehler Publishers (1 november 2006)

RECLAME BEPERKEN

Reclame stoort en vernietigt. Het maakt lawaai en creëert afval. De “donkere kant van het surpluskapitalisme”, zoals Peter Barnes de reclame noemt, overspoelt onze brievenbussen en onze verbeelding. Eerst kost het onze aandacht, dan ons geld, terwijl de maatschappij de milieu- en sociale lasten maar moet dragen. “Geen enkele dictatuur was ooit zo vrolijk als deze”, merkt journalist Hanno Rauterberg op. “We worden bestookt met voorwerpen, geuren, spamberichten, geluiden – een ware aanslag op onze zintuigen.”

Amerikaanse kinderen hebben op een leeftijd van vijf jaar gemiddeld al 100 000 reclamespotjes gezien. In Duitsland krijgt elk huishouden gemiddeld 33 kg aan reclamefolders in de brievenbus. De grote meerderheid belandt onmiddellijk in de vuilnisbak. Jaar na jaar worden er 2,7 miljoen bomen voor geveld, 1,157 miljoen kWh elektriciteit opgewekt en 4,62 biljoen liter water verbruikt, zonder dat er iets nuttigs tegenover staat.

Reclame vreet niet alleen aan onze natuurlijke hulpbronnen, maar sijpelt ook door in onze vrije geestelijke ruimte. Omdat we ze in de krant kunnen overslaan en de televisie kunnen uitzetten, zijn alle openbare ruimtes nu veranderd in advertentieruimte. Gebouwen, pleinen en hele landschappen dienen nu als reclameborden. Gemeentebesturen en allerlei organisaties verkopen hun ruimtes aan de reclame-industrie om hun lege schatkisten te vullen of andere projecten te financieren. Deze inkomsten zouden weliswaar gebruikt kunnen worden voor goede doelen, maar hoe dan ook is er geen ontkomen aan deze aanslag op onze zintuigen en de commercialisering van openbare plaatsen.

Individueen proberen zich af te schermen met Robinsonlijsten, spamfilters, TV-reclame-blokkers of stickers met “geen reclame a.u.b.”. Sommige landen verbieden het maken van reclame tijdens kinderprogramma’s. De staten Arkansas en Maine in de VS werken aan een wet voor belasting op reclame. Metropolen als Moskou, Parijs en São Paulo verbieden de ‘optische vervuiling’ door grote reclameborden. Dat is positief, omdat onze aandacht aan ons toebehoort. Als we niet willen dat onze leefbare ruimtes worden vervuild en onze vrije tijd wordt verpest, moet iedereen die onze tijd en ruimte voor reclamedoeleinden wil gebruiken daarvoor betalen. Hoe meer advertenties, des te duurder dat moet zijn voor de adverteerders.

Trusts zouden een limiet kunnen bepalen voor de toegestane ‘totale hoeveelheid storing’ en kunnen handelbare reclamevergunningen verkopen aan bedrijven die willen adverteren. De psychologische kosten die wij betalen, zijn dan meteen terug te vinden in de handelsbalansen van reclamebureaus. Het idee is eenvoudig: minder reclame – meer innerlijke rust – meer geld voor reclamevrije kanalen en openbare ruimtes.

“Onze intellectuele omgeving is gemeengoed, net als lucht en water. We moeten het beschermen tegen pogingen om er willekeurige toegang toe te krijgen.”
KALLE LASN

“Billboard”
FOTO: FLICKR-GEBRUIKER
SIMON SCOTT

BOSKOFFIE – EEN KLEINE REVOLUTIE

“De bossen van Kaffa bloeden!”, zegt Mesfin Tekele uit Zuid-Ethiopië, waar uitgestrekte junglegebieden nog steeds een rijke variëteit aan biosoorten huisvesten: een waar paradijs. Maar de balans van deze boswachter is somber: alleen al tussen 1980 en 2000 verdween 43 % van de groengordel. Experts vrezen dat de vernietiging van het Bongawoud alleen maar verder is voortgeschreden. De jungle van Kaffa is één van de laatste jungles in Ethiopië. In de jaren zeventig was 40 % van het land nog dicht begroeid, nu is dat slechts 2 %.

Deze wouden zijn niet alleen waardevol vanwege hun schoonheid en diversiteit, maar ook omdat ze een belangrijke bron zijn voor het leven en de economische activiteit in de regio. Bovendien koelen deze bossen het klimaat in de regio ook af, door hun constante vochtopname en condensatie. Ze zorgen voor vruchtbare landbouwgrond in de zuidwestelijke hooglanden, terwijl de moerassen van de laaglanden de Gojebrivier voeden die overgaat in de Omorivier, de levenslijn van het Afrikaanse continent. Om nog niet te spreken over de hoeveelheid koolstof die wordt geabsorbeerd door de weelderige flora en de bosgrond.

De bescherming van deze wildernis is niet alleen een kwestie van overleven voor de inheemse bevolking en de boeren die er(van) leven. Zij is een lokaal en mondiaal gemeengoed waarvoor de internationale gemeenschap verantwoordelijk is.

De bossen van Kaffa worden gerooid omdat bedrijven er plantages willen vestigen. Ze verdwijnen ook omdat families groter worden en naar die streek verhuizen om er land te bebouwen. Wie kan hen verwijten dat ze proberen te overleven? Maar de vernietiging van het woud houdt ook in dat een levensbron wordt verwoest die van direct belang is voor de bevolking in die regio, die het fruit ervan eten, de geneeskrachtige kruiden gebruiken en er honing en hout vinden. De vraag in Kaffa – net als in Congo, Indonesië en het Amazonegebied – is: hoe kunnen wij de belangen van de mens, de mensheid en de bossen dienen?

Omdat de natuur, de cultuur en de wetten overal verschillen, zullen de oplossingen ook verschillend zijn.

Wilde koffie is een belangrijke bron van inkomsten in Kaffa, Ethiopië.
FOTO'S: NABU/S. BENDER-KAPHENGST

In het Kaffawoud bij Bonga zijn de organisatie 'Geo beschermt het regenwoud' en het bedrijfje 'Original Food' de landbouwers dubbel beginnen betalen voor een uniek product: boskoffie. Kaffa is het oorsprongsgebied van de waardevolle boon die hierin vele soorten in het wild groeit. De boeren krijgen een vaste prijs voor hun jaarlijkse oogst, waardoor ze niet alleen een hoger inkomen hebben, maar ook een groter belang ontwikkelen bij de bescherming van het bos. Daardoor wordt de jungle waardevol door deze te beschermen en duurzaam te gebruiken, in plaats van deze te kappen en rooibouw te plegen. De bossen genereren nu inkomsten waarvan 6 600 kleine boeren en hun families, die vaak heel groot zijn, kunnen leven. Om de koffie op een duurzame manier te kunnen verhandelen, hebben de bosbewoners en de dorpsgemeenschappen gebruikersverenigingen opgericht. Ze bakenen een gebied af, vaak met behulp van internationale organisaties, en bepalen gemeenschappelijke rechten en regels alsmede een beheerplan. 'Participatory forest management' is een klassieke procedure voor het beheer van gemeengoed.

De besluitvormingsprocessen en sancties tegen overtreders worden bepaald door de mensen zelf. Dat staat op veel plaatsen gelijk aan een kleine revolutie. De boeren van Kaffa is deze revolutie gelukt.

ENERGIE IN EIGEN HANDEN

Toen de Hamburgse Groenen (GAL) in het begin van 2008 na de verkiezingen besloten om een coalitie aan te gaan met de CDU, beloofde ze haar achterban dat er geen nieuwe kolencentrale zou komen. Slechts enkele maanden later werd duidelijk dat de enige juridische optie was om die vergunning toch te verstrekken: de verkiezingsbelofte moest worden verbroken.

De Hamburgse Minister voor Milieu Anja Hajduk en haar collega's vatten deze nederlaag op als een uitdaging. Ze besloten om hun eigen energiebedrijf op te starten en te gaan concurreren met privéleverancier Vattenfall. Het bedrijf, dat gevestigd was in het gebouw van het gemeentebedrijf Hamburg Wasser, zou uitsluitend op basis van hernieuwbare energiebronnen elektriciteit produceren. Wanneer burgers zelf nadrukkelijk groene stroom eisen, kan het marktaandeel van kolengestookte energie sterk slinken. De projectleiders waren ervan overtuigd dat ze konden rekenen op steun van de bevolking, omdat een duidelijke meerderheid in de drie voorgaande jaren in een referendum had gestemd tegen de privatisering van een ziekenhuis, van het gemeentelijke waterbedrijf en van een deel van de infrastructuur voor beroepsopleiding.

Het bio-energieoord Jühnde
WWW.BIOENERGIEDORF.DE

Niet enkel in de Hanzestad worden nutsbedrijven nieuw leven ingeblazen. De impuls komt uit alle delen van de maatschappij: burgers zetten coalities, organisaties en soms zelfs oppositiepartijen op die ten strijde trekken tegen de plannen van hun gemeentebestuur om gemeentelijk eigendom te verkopen omwille van de voordelen op korte termijn. In een petitie in Leipzig verwierp bijna 90 % van de stemgerechtigden het plan om een deel van de gemeentebedrijven te verkopen aan het Franse concern Gaz de France. Ook in Quedlinburg, Meißen, Freiburg en vele andere Beierse gemeenten werden sociale woningen, spaarbanken en openbare nutsbedrijven op die manier gered.

Burgers willen dat lokale overheden de energieproductie weer in handen nemen, om prioriteiten en prijzen te kunnen bepalen, of burgers zelf het beheer in handen geven. Dat is al gebeurd in het Nedersaksische bio-energieoord Jühnde, in Suppingen in Baden-Württemberg en met de Freiburgse coöperatie 'Energie in Bürgerhand'.

Met een overtuigende aanpak voor energiebesparing, doeltreffende warmtekrachtkoppeling en een omschakeling naar lokaal beschikbare hernieuwbare energiebronnen, kan energieproductie weer in handen komen van de gemeenschappen: een radicale decentralisatie van de energiesector!

Wanneer energie weer gemeengoed wordt, betekent dat minder afhankelijkheid van de energiereuzen en meer mogelijkheden voor duurzame economische activiteit.

Aanbevolen literatuur John Byrne *et al*: *Relocation energy into the social commons*. Bulletin of Science, Technology & Society, Volume 29, nr. 2, april 2009, p. 81–94.

ZELFGEORGANISEERDE COMMUNICATIE

Om toegang te krijgen tot een telefoon- of internetnetwerk, ondertekenen we normaal gezien een contract bij een telefoonmaatschappij of een provider. Vroeger was er slechts één maatschappij in Duitsland, de Bundespost die in handen was van de staat. Tegenwoordig bestaan er een handvol grote bedrijven en een groot aantal kleinere concurrenten. Er is echter weinig veranderd. De gebruiker blijft een klant.

Ondertussen biedt de technologie een aantal alternatieven. Met WLAN kunnen computers snel en draadloos met elkaar worden verbonden. WLAN-routers die een radiosignaal uitzenden naar computers in de omgeving zijn goedkoop. Het succes van WLAN werd gevolgd door vrij toegankelijke draadloze netwerken. Mensen gebruiken hun eigen WLAN-routers niet alleen om thuis draadloos te surfen maar ook om iedereen in de omgeving gratis toegang tot internet te geven.

Dankzij draadloze netwerken is er ook directe communicatie tussen alle aangesloten computers mogelijk. Zo kunnen overal communicatiestructuren worden opgezet, ook daar waar geen internettoegang is, bijvoorbeeld op het platteland of in ontwikkelingslanden. Dat houdt in dat de '100-dollar-laptops' van het project 'Eén laptop per kind', dat zoveel mogelijk kinderen wil voorzien van een laptop als leer- en communicatiemiddel, spontaan een netwerk kunnen vormen met alle computers binnen het draadloze bereik. Elke nieuwe computer breidt het netwerk verder uit omdat die zelf deel gaat uitmaken van dat netwerk. Dit is een aantrekkelijk alternatief waar traditionele communicatiekanalen ontbreken of te duur zijn. Het netwerk biedt iedereen voordeel en iedereen draagt eraan bij.

Nog populairder dan e-mail en andere computergestuurde media, is de goede oude telefoon, maar daarvoor moet de nodige infrastructuur aanwezig zijn. Het Village Telco-project en het Free Telephony-project werken samen om gratis hardware en software te ontwikkelen voor de goedkope werking van telefoonnetwerken. De bedoeling is om alternatieven te bieden, vooral voor mensen in ontwikkelingslanden, die vaak geen toegang hebben tot commerciële communicatiemiddelen. Overal in de wereld wordt gewerkt aan ideeën in die richting. Mensen delen de resultaten van hun werk over vrije software en hardware met ons allemaal.

Links

One Laptop Per Child: www.laptop.org

Village Telco: www.villagetelco.org

Free Telephony Project: www.rowetel.com/ucasterisk

D4T – EEN MIDDEL TEGEN AIDS UIT OPENBARE LABORATORIA

FOTO: UTILISATEUR
WIKIMEDIA COMMONS-
GEBRUIKER PÖLLÖ

Het actieve bestanddeel d4T werd in de jaren zestig ontwikkeld in het Instituut voor Kankeronderzoek in Detroit (USA). Toen een aidsepidemie uitbrak in de jaren tachtig werd er koortsachtig gezocht naar doeltreffende geneesmiddelen tegen HIV. Aan de universiteit van Yale kwamen onderzoekers op het idee om d4T te gebruiken. Er werd verder onderzoek uitgevoerd, dankzij investeringen van het Nationale Instituut voor Gezondheid. In 1986 nam Yale een octrooi op het gebruik van d4T voor de behandeling van aids. Het farmaceutisch bedrijf Bristol-Myers Squibb (BMS) kreeg een exclusieve licentie om het product verder te ontwikkelen en bracht in 1994 het geneesmiddel 'Zerit' op de markt. Als octrooihouder kreeg de universiteit een deel van de winst.

Weldra werd duidelijk dat aids een catastrofe van een ondenkbare omvang was geworden, vooral in Zuid-Afrika. Het geneesmiddel was echter zo duur dat geen enkele hulporganisatie, laat staan de mensen zelf, het zich konden veroorloven. Daarom vroeg Artsen Zonder Grenzen in 2001 aan de universiteit van Yale om het octrooi voor d4T vrijwillig te verlenen om goedkope generische middelen te produceren en te importeren in Zuid-Afrika. De universiteit weigerde dit onder verwijzing naar de overeenkomst met BMS voor een exclusieve licentie voor d4T.

De beslissing van Yale riep verontwaardiging op bij studenten en onderzoekers, die klaagden dat een levensreddend geneesmiddel louter om commerciële redenen werd onthouden aan degenen die het nodig hadden. Er volgden handtekeningenacties, arti-

kels in de pers en publieke debatten. In juni 2001 gaf BMS toe en stond het zijn exclusieve rechten op d4T in Afrika af. Behandelingen van aids zijn er beduidend goedkoper door geworden.

VRIJE LICENTIES EN COPYLEFT

Wie beschermde software aan vrienden of kennissen doorgeeft, pleegt een strafbaar feit. Die persoon maakt een kopie en dat is onder de wet op het copyright verboden. De wet verbiedt ons ook om de software te wijzigen, in welke vorm dan ook, omdat daar de broncode voor nodig is: de versie van het programma die niet enkel door computers maar ook door mensen kan worden begrepen. Bedrijven bewaken de broncode van hun programma's echter streng en geven die zelden vrij. Zelfs als iemand die toch in handen krijgt en de software kan aanpassen, is het illegaal om de verbeterde versie aan anderen door te geven. Zij mag enkel voor persoonlijke doeleinden worden gebruikt.

Richard Stallman, een hacker uit het begin van het computertijdperk, kon dit niet begrijpen. Hij wilde zijn software met anderen delen zodat die vrij kon worden gekopieerd, gewijzigd en zonder beperking aan anderen kon worden doorgegeven. Hijzelf wilde alleen die software gebruiken die hem die vrijheden gaf. Stallman kwam met de term "vrije software" voor die software die alle gebruikers de volgende vrijheden garandeerde:

- ♦ **Vrijheid 0:** De vrijheid om het programma voor alle doeleinden te gebruiken (informatici hebben de vreemde gewoonte om te tellen vanaf 0 in plaats van 1).
- ♦ **Vrijheid 1:** De vrijheid om te bestuderen hoe het programma werkt en om het naar eigen behoefte aan te passen.
- ♦ **Vrijheid 2:** De vrijheid om het programma te kopiëren en met anderen te delen.
- ♦ **Vrijheid 3:** De vrijheid om het programma te verbeteren en deze verbeteringen voor iedereen beschikbaar te maken.

Om de vrijheden 1 en 3 uit te oefenen, is toegang tot de broncode vereist. Vrijheden 2 en 3 zijn niet toegestaan volgens de geldende wet op het copyright. Voor alle vrijheden zou de uitdrukkelijke toestemming van de oorspronkelijke auteur nodig zijn. Om deze problemen aan te pakken, stelde Stallman zelf een licentie op voor zijn programma's, waarbij alle gebruikers deze 4 vrijheden genieten. Niemand hoeft toestemming te vragen om te kopiëren, te wijzigen of te delen, want die hebben we al.

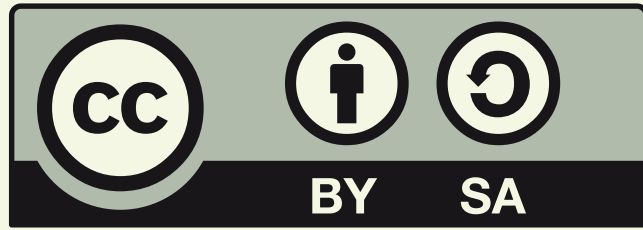
Stallman zag echter snel in dat deze vier vrijheden niet voldeden. Iedereen die een programma aanpast of uitbreidt en het vervolgens herdistribueert, zou een medeauteur van het nieuwe softwareprogramma worden. Dit betekent dat gebruikers dan ook de toestemming van deze medeauteur zouden moeten vragen om de herziene versie te bewerken en door te geven. Als de nieuwe auteur dit zou verbieden, zouden de vrijheden weer worden beknut.

Om te garanderen dat *alle* versies gebaseerd op deze software vrij toegankelijk zouden blijven, verwerkte Stallman het *copyleft*-principe in zijn GNU General Public License (GPL). *Copyleft* zet het hele copyrightsysteem op zijn kop. Waar copyrights in principe niets eisen van de auteur en de gebruiker niets toestaan, doet *copyleft* exact het tegenovergestelde. De gebruikers mogen juist heel veel doen omdat ze de vier vrijheden krijgen, terwijl tegelijkertijd alle toekomstige auteurs van afgeleid werk worden verplicht om hun gebruikers dezelfde rechten te verlenen die ze zelf hebben genoten. De auteurs krijgen de vrijheid om het programma aan te passen en vrij te verspreiden (vrijheid 3), maar enkel op voorwaarde dat ze de gewijzigde versie onder de GPL beschikbaar maken en daarmee andere gebruikers toegang geven tot de broncode die nodig is om het programma verder aan te passen.

Zo wordt de vrijheid van software uitgebracht onder GPL gegarandeerd tot in het oneindige en voor elke nieuwe toepassing.

Bron: Buko Pharma-Kampagne, med4all: Medizinische Forschung – der Allgemeinheit verpflichtet [Medisch onderzoek – verplicht aan de bevolking], Nr. 1/2009 S. 8/9, korte versie

De omkering van de intenties van het copyrightsysteem – het vertrekpunt van alle vrije licenties – aan de hand van *copyleft*-licenties was een heel succesvol idee. GPL wordt tegenwoordig gebruikt voor ongeveer twee derde van alle vrij toegankelijke softwareprogramma's.

Wat werkt voor software, kan ook zin hebben voor andere media zoals teksten, beelden en muziek. Dat is het idee achter de *Creative Commons* (CC), een project dat een hele familie van licenties heeft uitgewerkt voor het delen van werk. Auteurs kunnen kiezen uit zes licenties welke het best bij hun behoeften past. Hij kan bijvoorbeeld beslissen of het *copyleft*-principe (dat in de *Creative Commons* 'Gelijk delen' heet) belangrijk is of niet, en of hij wel of niet de commerciële toepassing van zijn werk toestaat. Auteurs kunnen ook verbieden dat wijzigingen worden aangebracht in hun werk via de licentie 'Geen afgeleide werken'. Niet alle licenties van CC verlenen dus de vier vrijheden van vrije software. Distributie voor niet-commercieel gebruik is echter altijd toegestaan en dat is al een grote stap in de goede richting.

Aanbevolen literatuur Wikipedia-artikelen over *copyleft*, *Creative Commons*, vrije software, GNU General Public License, Richard Stallmann GNU-project: De definitie van vrije software www.gnu.org/philosophy/free-sw.nl.html

PRINCIPES VAN GEMEENSCHAPSPRODUCTIE DOOR GELIJKEN

Wat vandaag een zwak punt van gemeengoed lijkt, zou wel eens de kracht ervan kunnen zijn, namelijk dat geld slechts een ondergeschikte rol speelt. Kenmerkend voor gemeengoed is dat burgers samenwerken om de gemeenschappelijke eigendom te doen groeien, niet dat zij met elkaar concurreren of zich persoonlijk verrijken. Monetaire prikkels zijn daarom over het algemeen slechts van marginaal belang, in tegenstelling tot collectief gebruik, de kans om te leren, een goede reputatie op te bouwen of sociale contacten te cultiveren. Gemeengoed kan daarom gezien worden als een "warenvrije" sfeer.

Het betreft een economie gebaseerd op delen en insluiting, niet op accumulatie en uitsluiting.

Zonder een dergelijk systeem van delen is het ondenkbaar om grenzen te stellen aan de groei-economie. Dankzij gemeengoed kan er ook worden geproduceerd met een kleiner financieel risico: bijdragen worden meestal geleverd op grond van gemeenschapszin, persoonlijke interesse in de onderneming of vanuit een gevoel van solidariteit. Net zoals Wikipedia niet zou bestaan als iedere bijdrage zou moeten worden betaald, zo zal de zorg die een tiental bejaarden onderling kunnen regelen in het kader van een samenwoonproject de beschikbare overheidssteun ervoor verre te boven gaan. Met andere woorden: wat in het bereik van het gemeengoed komt (ook wel aangeduid als "sociaal kapitaal"), kan ook gezien worden als financieel efficiënter. Er is een minder kapitaal en cash nodig per eenheid arbeid. Daarom kan gemeengoed functioneren als een economisch systeem zonder de destructieve eis van constante economische groei.

Omdat financiële efficiëntie in deze zin kan worden beschouwd als pijler van een post-groei-economie, is de herontdekking van gemeengoed een vereiste voor een levensvatbare economische orde in de 21e eeuw.

Blijven gokken op een steeds hoger nationaal inkomen is buitengewoon roekeloos. Het tegenovergestelde: zorgen voor economische stabiliteit en een beperking van de consumptie, is verstandiger. De redenen daarvoor zijn alom bekend: de klimaatchaos, de slinkende olie- en gasreserves, groeiende schuldenbergen en de groeiende vraag naar grondstoffen in de hele wereld. Binnenkort, en op sommige plaatsen nu al, zal het doel niet langer groei zijn maar hoe te overleven op een beschaafd niveau.

Noch de economische praktijk noch de theorie is voorbereid op een dergelijke nieuwe wereld. Ze bieden geen antwoord op de vraag hoe we onze levensomstandigheden kunnen verbeteren wanneer de taart niet meer groter wordt. Voor een vruchtbaar en adequaat economisch beheer is de stabilisering van een gediversifieerde architectuur van gemeengoed van elementair belang.

De Amerikaanse econoom Yochai Benkler was een van de eersten die erkende dat een economisch productiesysteem gebaseerd op gemeengoed sterk verschilt van de traditionele vormen van marktproductie. Benkler muntte hiervoor de term 'gemeenschapsproductie door gelijken' (*commons-based peer-production*). Anders dan productie voor de markt is gemeenschapsproductie door gelijken niet gericht op verkoop maar op direct gebruik. Die peer-projecten hebben een doel: software ontwerpen, muziek maken, een tuin onderhouden, waar alle betrokkenen op één of andere manier aan bijdragen. De bedoeling is niet zozeer om geld te verdienen maar om te profiteren van de deelname aan een gemeenschap. Mensen dragen iets bij omdat ze de doelstellingen van een project omarmen en het succesvol willen laten zijn, of omdat ze het gewoon leuk vinden om mee te doen.

Op die manier wordt nieuw gemeengoed gecreëerd en bestaand gemeengoed verbeterd en gekoesterd. Deze *peer*-projecten kennen amper hiërarchische structuren, wat zeker niet betekent dat ze ongestructureerd zijn (vaak zijn er handhavers en bestuurders die het project draaiende houden en beslissen of een bijdrage wordt aanvaard of geweigerd). Niemand kan de anderen echter dicteren wat er moet gebeuren. De

omgang met deze goederen is niet zonder regels, die ontstaan uit de consensus van de 'peers'. In een economie beheerd door gelijken bestaan geen dwangmiddelen en geen bevelen. De samenwerking tussen gelijken is vrijwillig en iedereen is gemotiveerd om initiatief te nemen. De handhavers kunnen anderen er enkel van proberen te overtuigen dat een bepaalde activiteit meer zin heeft dan een andere. Dit geeft alle betrokkenen maximale vrijheid.

Yochai Benkler
FOTO: FLICKR-GEBRUIKER JOI

Gemeenschapsproductie door gelijken vindt altijd plaats in gemeenschappen met gedeelde interesses of woonachtig in dezelfde wijk. Zoals het voorbeeld van Linux laat zien, kunnen deze gemeenschappen ook op mondiaal niveau ontstaan. Virtuele werelden maken het nu mogelijk om nieuwe gemeenschappen te vormen die geen enkele territoriale dimensie hebben.

In processen met en open einde stellen gemeenschappen regels op en bepalen welke organisatorische en institutionele vormen hun doeleinden het beste dienen.

De innovatie van het internet na de *dot-com*-crash van maart 2000 is een goed voorbeeld van de vernieuwing en de productiviteit van een op gemeengoed gebaseerde economie. Er werd toen voorspeld dat de technologische ontwikkeling zou stoppen omdat er veel kapitaal door de crash verloren was gegaan. Pundits van de markteconomie voorspelden dat de volgende innovatiefase nog lang op zich zou laten wachten. Maar dit was niet het geval, integendeel: de innovaties voor Web 2.0 volgden elkaar in hoog tempo op. De kapitaalschaarste zorgde niet voor een vertraging maar eerder voor een versnelling. Dat is geen paradox, maar bevestigt juist het innovatieve potentieel van gemeengoed en van collectieve productie door gelijken.

In de jaren zeventig was hernieuwbare energie een bloeiende sector in Californië. De start-ups werden echter opgekocht door grotere bedrijven die als inefficiënt werden beschouwd en opereerden binnen een traditionele structuren. Investerings en innovaties op het vlak van hernieuwbare energie en alternatieve automotoren werden stopgezet om de eenvoudige reden dat de materiële productie afhankelijk is van kennis, concepten, ideeën en *design*. Wie deze factoren beheerst, heeft de touwtjes in handen. Dertig jaar geleden kwam die dringend nodige innovatie er dus niet omdat de ontwerpen eigendom waren en enkel de 'eigenaars' ze konden gebruiken. Dat had rampzalige gevolgen voor het klimaat en voor de mensheid.

Wie ecologie en economie wil verzoenen, heeft vrije toegankelijke designs nodig. Mobiliteit, energievoorziening, communicatie en de consumptiegoederen van morgen vereisen dit evenzeer.

Hoewel op gemeenschapsproductie door gelijken zich vooral heeft ontwikkeld op het gebied van kennis- en softwareontwikkeling, kunnen de principes ervan ook toegepast worden op materiële goederen. Dit betekent het volgende:

- ◆ Kennis en natuurlijke hulpbronnen moeten in principe vrij toegankelijk zijn voor iedereen. Regels voor het gebruik ervan moeten eerlijk zijn.
- ◆ De productie van materiële goederen moet gebaseerd zijn op vrij toegankelijke ontwerpen die iedereen verder kan ontwikkelen en naar eigen behoeften kan aanpassen.
- ◆ Materiële productie is gedecentraliseerd en wordt georganiseerd dichtbij het lokale niveau.
- ◆ De productie moet gericht zijn op het gebruik en de gebruiker: het is productie voor het leven!
- ◆ Net zoals voor vrije software moeten deelnemers zich inzetten op basis van individuele keuze: ieder beslist zelf hoe en in hoeverre hij/zij wil deelnemen. Daar is veel coördinatie voor nodig, maar het biedt ook veel voldoening.
- ◆ *Peer*-productie is gebaseerd op insluiting in plaats van op uitsluiting. Hoewel de gemeenschappen zelf regels opstellen die elk individu moet naleven, zijn de voorwaarden om deel te nemen niet veeleisend. Zo wordt betrokkenheid aangemoedigd.

Dit is het principe waarop de betrokkenheid steunt: ik doe iets voor anderen en de anderen doen iets voor mij.

Hoewel gemeengoed van levensbelang is, is het in de markteconomie bijna onzichtbaar geworden. Er is echter een grote kans dat in de nabije toekomst een gemeengoed-economie ontstaat. Markten zoals wij ze vandaag kennen zullen in de toekomst een minder belangrijke rol gaan spelen, terwijl het allemaal zal draaien om gemeengoed en open gemeenschappen van burgers die zich ervoor inzetten. Daar is een nieuw begrip van de markt en een nieuw begrip van management voor nodig, waarin gemeengoed niet het object is van private toe-eigening, maar wordt gebruikt, bewaard en ontwikkeld ten voordele van iedereen.

Aanbevolen literatuur Yochai Benkler: *The Wealth of Networks*
Yale University Press, New Haven 2006
http://cyber.law.harvard.edu/wealth_of_networks

Christian Siefkes: *From Exchange to Contributions*, Berlijn 2007.
www.peereconomy.org

“Het is niet zo moeilijk om het probleem te herkennen. We leven in een gemeenschap die doet alsof de natuur oneindig is. We halen er alles uit, en dumpen het afval er weer in. Maar het betreft een pseudo-overvloed dat in feite niet bestaat. Terwijl de immateriële wereld overschot genoeg heeft, wordt deze kunstmatig afgesloten”
MICHEL BAUWENS

TOT BESLUIT: EEN VISIE

We moeten veranderen en we weten hoe. Velen zijn al op de goede weg.

Dit rapport laat zien dat het concept van gemeengoed een waaier aan bewegingen aantrekt.

Daarin schuilt de kracht ervan.

Het stelt ons in staat om een groot aantal verschillende projecten en praktische ervaringen te bundelen in een gemeenschappelijke strategie, zonder de verscheidenheid aan standpunten en ideologieën verloren te laten gaan.

1.

Wij kunnen onze energie, instituties en talenten direct wijden aan het gemeengoed en de kern ervan: de diversiteit van leven.

2.

Wij kunnen ons van elk project, idee en economische activiteit afvragen of zij de gemeenschap en het milieu meer geven dan zij ervan nemen.

3.

Wij kunnen de huidige economische tendens omkeren door grenzen te stellen en de natuurlijke hulpbronnen op een duurzame manier te gebruiken, terwijl we onbegrensd ideeën blijven spuien. Zo hebben we het beste van twee werelden.

4.

Wij kunnen slimme manieren vinden om de ontwikkeling van iedereen te stuwen, in plaats van ons te concentreren op individuele vooruitgang.

5.

Wij kunnen eerst en vooral die activiteiten erkennen en materieel steunen die produceren, onderhouden of vermeerderen wat iedereen ten goede komt.

6.

Wij kunnen het eerlijk delen van de geschenken van deze aarde en van de collectieve prestaties van het verleden en het heden tot geïnstitutionaliseerde norm maken.

7.

Wij kunnen transparante, participatieve en vrijebesluitvormingsprocessen, communicatievormen en technologieën gebruiken en voor iedereen verbeteren.

LINKS

IN HET DUTS

Oproep van het Wereld Sociaal Forum voor het terugwinnen van Gemeengoed

Vijftalige website opgezet na het 9e Wereld Sociaal Forum in januari 2009 in Bélem do Para (Brazilië). De oproep is een uitnodiging om te debatteren en zich in te schrijven.

<http://bienscommons.org>

Commons Blog

Bevindingen over weiland als gemeengoed – wereldwijd!
www.commonsblog.de

Creative Commons

Stelt voorbeeldcontracten op voor copyrights waarmee oorspronkelijke auteurs hun creaties enige vrijheid kunnen geven: “Sommige rechten voorbehouden” in plaats van “Alle rechten voorbehouden”.

<http://de.creativecommons.org/index.php>

GNU

Het GNU-project werd in 1984 opgestart om een volledig besturingssysteem te ontwikkelen dat op Unix lijkt maar dan vrije software is, gebaseerd op de Linuxkern.

www.gnu.org/home.de.html

iRights.info

Zijn individuen die copyrights schenden criminelen? Is iemand die een CD of DVD kopieert strafbaar bij wet? De informatie over copyrights in de digitale wereld verschaft hier enig inzicht over.

www.irights.info/index.php?id=58

Keimform.de

De zoektocht van het nieuwe in het oude: de collectieve blog over emanciperende projecten, thema's, theorieën, gedetailleerde discussies over een economie gebaseerd op gemeengoed.

www.keimform.de

Het Max Planck-instituut voor onderzoek naar gemeenschapsgoederen

www.mpg.de/instituteProjekteEinrichtungen/institutsauswahl/recht_gemeinschaftsgueter/index.html

LINKS

IN HET ENGELS

Center for Genetics and Society

Niet-gouvernementele organisaties die zich toeleggen op het verantwoordelijk beheer van het menselijk genetisch patrimonium.

<http://geneticsandsociety.org>

Barcelona Charter for Innovation, Creativity and Access to Knowledge

Uiteenzettingen van talrijke internationale actoren in het domein van gemeengoed tegen het achteruitgaand netbeleid en voor een cultuurbeleid gebaseerd op gemeengoed.

<http://fcforum.net>

ETC Group

Niet-gouvernementele organisatie, Canada, Mexico en Groot-Brittannië. Onderzoek, netwerking, lobbying voor mensenrechten, duurzame ontwikkeling van culturele en biologische diversiteit. Een kritische beoordeling van nieuwe technologieën.

www.etcgroup.org/en

Free Software Foundation Europe

Stichting voor het promoten van vrije software in Europa.

www.fsfeurope.org

IASC

Internationale vereniging voor onderzoek naar gemeengoed.

www.indiana.edu/~iascp

International Journal on the Commons

Wetenschappelijk tijdschrift dat een beter begrip van gemeengoed en het beheer ervan promoot. Een initiatief van het IASC. Alle artikelen zijn online beschikbaar.

www.thecommonsjournal.org/index.php/ijc

Knowledge Ecology International (KEI)

Niet-gouvernementele organisatie, VS; onderzoek, reclame en monitoren van toegang tot kennis en technologie in geneeskunde.

www.keionline.org

On the Commons

Gevarieerde, interdisciplinaire blog die alle aspecten van gemeengoed in de politiek, business en het dagelijkse leven dekt.

www.onthecommons.org

P2P Foundation

Website over *peer-to-peer*-technologie, *peer-to-peer*-productie en *peer-to-peer*-vereniging.

www.p2pfoundation.net/The_Foundation_for_P2P_Alternatives

AUTEURS

SILKE HELFRICH

Studeerde Romaanse talen (Frans en Portugees) in Leipzig tot 1989. Werkte vanaf het begin van de jaren '90 in het domein van het ontwikkelingsbeleid. Stond aan het hoofd van het regionaal bureau van de Heinrich Böll-stichting voor Centraal-Amerika, Mexico en Cuba tussen 1999 en 2007.

Woont en werkt nu als freelance schrijver in Jena en schrijft een Duitse blog over gemeengoed: www.commonsblog.de

“De kritische studie van gemeengoed is de sleutel om sociale verstandhoudingen te begrijpen. Elke maatschappij moet deze term op welk moment dan ook voor zichzelf definiëren.”

PROF. DR. RAINER KUHLEN

Voornaamste onderzoeks- en onderwijsgebieden: informatiewinning, informatie-markt, informatie-ethiek, informatiepolitiek en informatiewetgeving; gezamenlijke-kennismanagement in e-learning, gemeengoedtheorieën. Zetel voor informatiewetenschappen aan de Universiteit van Konstanz sinds 1980; lid van het technisch comité voor “Communicatie en informatie” van de Duitse UNESCO-commissie (DUK); Duitse UNESCO-zetel voor Communicatie (ORBICOM); voorzitter van de Association Nethics Regis. Ltd. (Informatie-ethiek op het Net); woordvoerder van de Actiegroep voor “Copyright voor Onderwijs en Wetenschap”; expert in verschillende comités en onderzoekscommissies van de Bundestag; lid van vele Adviesraden en -commissies in Duitsland (voor het Federaal Ministerie voor Onderwijs en Onderzoek en voor de Duitse Onderzoeksstichting), Oostenrijk, Zwitserland en de EU.

“Het sociaal, politiek en economisch belang van gemeengoed erkennen, tilt het debat over ecologie en duurzaamheid naar een nieuw, toekomstgericht niveau.”

PROF. DR. WOLFGANG SACHS

Studeerde theologie, sociologie en geschiedenis. Is sinds 1993 onderzoeker aan het Wuppertalinstituut voor Klimaat, Milieu en Energie bvba. Gastdocent aan het Schumachercollege in Engeland en ereprofessor aan de Universiteit van Kassel. Lid van de Club van Rome. Talrijke publicaties in Duitsland en het buitenland over milieu, globalisering, nieuwe welvaartsmodellen. Leverde de grootste bijdrage aan het onderzoek van het Wuppertalinstituut *Zukunftsfähiges Deutschland in einer globalisierten Welt*, Frankfurt 2008, uitgebracht door BUND, *eed and Brot für die Welt*.

“Hoe moeten wij gemeengoed noemen in het Duits? Gemeingüter? Allmende? Gemeinheit? Als er geen benaming is, is er geen perceptie – dat is de tragedie van het gemeengoed in de Duitstalige wereld.”

DR. CHRISTIAN SIEFKES

Studeerde informatica en filosofie. Leeft als freelance softwareontwikkelaar en schrijver in Berlijn. Coauteur van de collectieve blog keimform.de over het emancipatiepotentieel van vrije software en andere vormen van gemeengoedeconomie; schreef onder andere: *Beitagen statt tauschen*, Neu Ulm 2008.

“Een productiemethode gebaseerd op gemeengoed heeft het potentieel om de basisbeperkingen en –problemen van de moderne maatschappij te overstijgen, zonder daarbij de positieve successen te ondermijnen.”